

Diskusný príspevok F. Novosáda

ANALÝZA ALEBO POKUS O RACIONALIZÁCIU?

Sú udalosti a deje, o ktorých sa nedá hovoriť objektívne. Sú názory a stanoviská, ktoré sa nedajú objektivizovať. Je tomu tak vtedy, keď hovoríme o veciach, na ktorých nám naozaj záleží, do ktorých sme vložili podstatnú časť svojej životnej energie. V týchto prípadoch sa racionálna analýza temer nedá oddeliť od racionalizácií a hľadanie zmyslu je možno skôr jeho privolávaním a nie nachádzaním. Sebaposudzovania a sebahodnotenia sú súkromnou vecou. Na verejnosť však patria výsledky pokusov pochopiť „logiku“ diania, do ktorého sme sa zaplietli a ktorému sme podliehali i vtedy, keď sme sa domnievali, že konáme a myslíme slobodne, z vlastnej vôle a osobného rozhodnutia.

Možno vôbec hovoriť o slovenskej filozofii po roku 1948? Boli to vôbec dejiny filozofie? Nebolo to, čo sa odohrávalo pod vývesným štítom filozofie, len okrajovou zložkou ideologických a politických ťahov a manipulácií? Myslím, že nie. Napriek všetkej spätosti osudov slovenskej filozofie po roku 1948 s politickými štruktúrami, vyvlastnenými a monopolizovanými stránickou nomenklatúrou, celkovo bilancia diania vo filozofii bude výraznejšia na pozadí diferenciačných pohybov vo vnútri filozofickej obce. Tých pohybov, ktoré neboli len rezonanciou politických tlakov, neboli nimi iniciované, i keď boli nimi brzdené a nakoniec temer úplne eliminované.

Odvážim sa tvrdiť, že to podstatné sa predsa len odohrávalo vo filo-

zofii samej, v konfrontácii rôznych filozofických iniciatív a programov a nie v konfrontácii filozofie a politiky. Nechcem, samozrejme, poprieť osudovosť tejto konfrontácie. Zásah a tlak zvonka môže istú štruktúru deformovať, ba i zničiť. Fungovanie štruktúry však nikdy nie je plne vysvetliteľné tlakom zvonku.

Nech už bolo akokoľvek, do filozofie po roku 1948 vždy vstupovali aspoň tri skupiny ľudí a dianie v nej sa utváralo prelínaním sa a spormi (skrytými i otvorenými) troch typov zámerov.

Do prvej skupiny patrili tí, ktorí chceli robiť ideológiu, ktorí filozofiu chápali ako zložku politiky alebo ako pokračovanie politiky inými prostriedkami.

Do druhej skupiny patrili tí, ktorí chceli pestovať marxistickú filozofiu ako špecifickú syntézu interpretácie a vôle mení sociálnu skutočnosť.

Tretia skupina pozostávala z tých, ktorí chceli pestovať filozofiu (interpretovať svet špecifickými prostriedkami), a to i za cenu, že sa vzdajú možnosti vyslovovať svoje názory verejne a otvorene, že vždy budú musieť hľadať spôsob koexistencie s jazykom oficiálnej filozofie.

Ani jedna zo spomenutých skupín nebola stála a uzavretá. Prelínali sa a pomer síl medzi nimi (zjavný i skrytý) sa postupne menil v prospech druhej a tretej skupiny. Už od začiatku šesťdesiatych rokov sa zreteľne prejavujú snahy nepovažovať politiku za jediné zrkadlo, v ktorom by sa filozofia mala zhladiť. Sféra politického prestáva mať kritériálnu funkciu, hľadá sa nový vzťah k nej. Nový vzťah

neznamená len odstup, znamená i iný prístup. Skutočne, nemožno zabudnúť na podiel slovenských filozofov pri kliesnení ciest k slobodnejšiemu mysleniu o možnostiach a obmedzeniach politiky.

Nové sebauvedomenie, sprevádzané rastom napätia medzi tromi typmi zámerov, z ktorých sa utváral politický život, bolo základným zdrojom diferenciácie v slovenskej filozofii. Diferenciácie najprv latentnej, v šesťdesiatych rokoch však už nelen verejne cítenej, ale aj verejne prejavovanej. Proces diferenciácie v slovenskej filozofii v priebehu šesťdesiatych rokov je možné sledovať podľa dvoch parametrov: politicko-ideologického a vnútorne-filozofického.

Podľa prvého parametra sa filozofická obec začala diferencovať vzťahom k ideológii, chápaním väzby filozofie na danú podobu distribúcie politickej moci. Na jednej strane skupina, ktorá základný zmysel filozofie videla v podpore existujúcich mocenských štruktúr a ktorá chápala filozofiu len ako pokračovanie politiky inými prostriedkami, a na druhej strane skupina, ktorá sa usilovala vymaňiť filozofiu spod priameho dosahu moci a ideológie. Podľa tohoto parametra sa filozofická obec začala diferencovať na dogmatikov a tvorivých marxistov. Táto diferenciácia potom prešla do nasledujúceho desaťročia ako rozdelenie na ortodoxných a revizionistov.

Nech už táto diferenciácia podľa vzťahu k moci a ideológii bola akokoľvek dôležitá a nech sa akokoľvek kruto odrazila na osudoch jednotlivých ľudí, ba i celých skupín, predsa len nemožno nevidieť, že za politickou diferenciáciou sa v druhej polovici šesťdesiatych rokov začína črtáť iná diferenciácia, diferenciácia podľa filozofických programov. Ba v druhej polovici šesťdesiatych rokov spory (či

už priame alebo nepriame) medzi jednotlivými programami sa stávajú dôležitejšie než spory medzi dogmatikmi a tvorivými marxistami.

Vcelku možno rozlíšiť nasledujúce programy:

1. ortodoxný dialektický a historico-materializmus. Má najmenej stupencov a nemá výraznejší ohlas;
2. program „otvoreného“ marxizmu. Je zdanlivo najsilnejší, v skutočnosti však pod štítom otvoreného marxizmu sa začínajú presadzovať tendencie, ktorých väzba k marxizmu je veľmi voľná, ba temer zanedbateľná;
3. program modernizácie dialektického myslenia;
4. štrukturalistická iniciatíva;
5. vnútorne diferencovaný prúd orientovaný na scientistické myšlienkové tradície. Je potenciálne najsilnejší;
6. holistický integracionizmus (dialektický holizmus);
7. filozofia života, syntetizovaná s prvkami novohegelianizmu (predovšetkým s Croceho filozofiou);
8. existenciálno-fenomenologická línia. Presadzuje sa spočiatku skôr mimo filozofiu. V druhej polovici šesťdesiatych rokov, najmä pri pokusoch o rozpracovávanie filozofie človeka, nachádza ohlas i u profesionálnych filozofov;
9. kritický realizmus;
10. filozoficko-teologické školy. Rozvíjajú sa mimo rámca „oficiálnej“ filozofie. Začínajú však ovplyvňovať tematiku a spôsob kladenia otázok i v rámci inštitucionalizovanej filozofie.

Na tieto ideové programy nadväzoval tematický program, na ktorom sa zhodli temer všetci. Bol to program dejín filozofie. Veď napriek všetkým slabostiam a nedostatkom filozofického života na Slovensku — či už po roku 1939, 1948 či 1968 — pred-

sa len vždy aspoň časť ľudí, pôsobiacich vo filozofii považovala za svoju základnú povinnosť prispievať podľa svojich síl k poznaniu svetovej filozofie, a to tak klasickej, ako aj súčasnej. Výsledkom sústredenia tohto úsilia v šesťdesiatych rokoch bola predovšetkým *Antológia z diel filozofov*. V súvislosti s *Antológiou* sa zintenzívňuje i vlastný výskum dejín svetového filozofického myslenia a skvalitňuje sa skúmanie domácich filozofických iniciatív, vytvárajú sa predpoklady pre všeobecný rast kvality filozofickej reflexie na Slovensku.

Filozofia sa na konci šesťdesiatych rokov znovu integruje do hlavnej línie vývoja slovenskej kultúry. Získava ohlas. Je kritická sama k sebe, neustále upozorňujúca na vlastné slabosti, avšak živá, doučujúca sa a učiaca sa. Proces učenia sa je intenzifikovaný prudko prebiehajúcou vnútornou diferenciaciou. Veď nakoniec jediným prostredím, v ktorom filozofické myslenie dozrieva, je prostredie diskusií, sporov, ideových konfrontácií. Takých diskusií a sporov, v ktorých rozhodujú argumenty a nie záujmy moci. Nie je potrebné pripomínať, že v slovenskej filozofii sa od začiatku šesťdesiatych rokov stretávame s ozajstnými diskusiami a spormi. Slovenská filozofická spoločnosť sa od začiatku stáva ich organizačným médiom.

Previerky výrazne zasiahli filozofiu. Možnosť pôsobiť na filozofických pracoviskách, ako aj možnosť publikovať stratila najaktívnejšia časť filozofickej obce. K závažným zmenám došlo v redakciách vydavateľstiev, v redakciách časopisov, ktoré boli ochotné publikovať filozofické články, mnohé z nich zanikli.

Dosah previerok a následných premien v inštitúciách a kádrových zmién sa však nedá zredukovať len na krutý fakt, že časť — a to tá najaktívnej-

šia časť — filozofickej obce stratila možnosť verejne prejavíť svoje názory. Previerky tvrdo postihli i tých, ktorí nimi prešli. Za možnosť „zostať“ vo filozofii sa platilo charakterom, schopnosťami, slobodou myslenia. Platilo sa tým, z čoho skutočná filozofická reflexia žije: charakterom, slobodou, odvahou.

Dnes, s odstupom času, je pre mnohých z nás jednoduché rozlišovať medzi dobrom a zlom, dobrými a zlými. Máločo tak láka ako myslenie v striktných opozíciách. Je tu nostalgia za érou čiernobieleho videnia. Jedna z metodologických zásad však hovorí: *dobu treba merať jej vlastnými kritériami*. To však nemôže byť výzva k zrieknutiu sa použitia morálnych kritérií; no skôr, než začnem dobu a konanie jednotlivých ľudí v nej morálne posudzovať, musím sa aspoň pokúsiť pozrieť na ňu jej vlastnými očami, pokúsiť sa rekonštruovať systém dobových ilúzií, cez ktoré sa pozerala sama na seba, resp. cez ktoré sa pozerali na seba jej aktéri.

Udalosti na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov boli traumatickým zážitkom. Bola to trauma temer pre všetkých. Výnimiek bolo málo a hovorilo sa o nich už v úvodnom referáte Akčného výboru. Môžem hovoriť len o tých, ktorí zostali na filozofických pracoviskách. Nevieť si spomenúť na „eufóriu“ víťazov. Zreteľne si však pamätám na dlhoročné depresie tých, ktorí prešli previerkami. I tí, ktorí prešli previerkami, si zachovali málo z entuziazmu. Skvelý rozbeh slovenskej filozofie na začiatku šesťdesiatych rokov vyústil do trápneho prešľapovania na mieste v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch. Je celkom možné, že najlepším riešením bolo vtedy nerobiť nič. Zámeru nič nerobiť vtedy nič nebránilo. Práve naopak, ničnerobenie bolo vítané, dokonca i honorované. Kto nič nerobil,

ten si zachoval nielen čisté ruky pre budúcnosť, ale ani v prítomnosti nevyvolával nijaké pochybnosti. Mnohých dnes láka možnosť rozlišovať medzi ničnerobením opozičným a ničnerobením režimistickým. Myslieť vraj znamená rozlišovať. Rozlíšiť medzi týmito dvomi *nič* je veľkou príležitosťou pre budúceho slovenského S. Becketta.

Toto *nič* však nebolo všetkým. Filozofia v týchto rokoch nie je v centre „ideologického“ diania. Nie na ňu sa sústreďuje pozornosť „strážcov čistoty“. Tých zaujíma predovšetkým literatúra, história, ekonómia. Teda tie disciplíny, ktoré majú temer masový vplyv. Filozofia, dokonca i vo svojej vumlizovanej podobe, je predsa len príliš abstraktná, príliš náročná na istý stupeň predbežného vzdelania, než aby sa ju „oplatilo“ chápať ako významný faktor vo „formovaní“ vedomia nás. Filozofia sa marginalizuje, dostáva sa do úzadia, do zázemia.

Do úzadia alebo do zázemia? To bol vlastne základný problém pre všetkých tých, ktorí zostali a ktorí prišli v období „normalizácie“. Temer sa dá povedať, že pri hľadaní odpovede na túto otázku sa filozofické spoločenstvo začína znovu, i keď pomaly a potichu, diferencovať.

Tí, ktorí situáciu pochopili tak, že filozofia je v úzadí, sa snažia znovu ju dostať do centra pozornosti. Chcú moc presvedčiť, že filozofia si zaslúži iné postavenie, že filozofi vždy boli v centrálnej zóne moci, že moc sa nezaobíde bez filozofického zdôvodnenia. I tu, v tejto skupine dochádza k diferenciácii. Časť chce moc len obhajovať, druhá časť chce moc i usmerňovať, dávať jej dobré rady, viesť ju. Moc je však vcelku ľahostajná, necitlivá k týmto rozdielom. Tvorcovia normalizačnej ideológie si dobre uvedomujú, že ich moc nepotrebuje ideologické zdôvodnenie, že ich moc je

založená na inej moci a ideológia je tu len na to, aby neustále upozorňovala na potrebu zachovávať ticho.

Oveľa zaujímavejší je vývin v skupine tých, ktorí marginalizáciu pochovali ako *závetrie*. I tu začína veľmi skoro diferenciácia. Časť si hovorí: oddychujme, čítajme dobré knihy, sťažujme si na pomery. Avšak opatrne a len medzi sebou. Druhá časť postupuje strategickejšie. Nostalgicky spomína na šesťdesiate roky. Opatrne hľadá možnosti ako predsa len časť zámerov, ktoré sa formovali v minulom desaťročí, realizovať. Možno v redukovanej, predsa však len čitateľnej podobe. Najrealizovateľnejším sa zdá byť program dejín filozofie. Pokračuje vydávanie *Antológie*. Začínajú vychádzať *Filozofické odkazy*. Zároveň sa rozvíja i domáca produkcia v oblasti dejín filozofie. Dlhý čas, temer po celé sedemdesiate roky si dejiny filozofie udržiavajú rešpektovateľnú intelektuálnu úroveň.

Zároveň však dejiny filozofie strácajú centrálné miesto v učebných plánoch. Zmenšuje sa počet diplomových a kandidátskych prác venovaných problematike dejín filozofie. Postupne sa začína znižovať i kvalita kandidátskych prác. Podobne stráca i logika a metodológia.

V redukovanej podobe pretrvávajú i niektoré programy zo šesťdesiatych rokov: pokračuje sa v pokusoch o modernizáciu dialektického myslenia, je tu štrukturalistická iniciatíva, dialektický holizmus. V pervertovanej podobe žijú i „otvorený“ marxizmus. Postupne však strácajú vyhranenosť, pribojnosť. Chýba im prirodzené prostredie. Chýbajú diskusie, polemiky. A tam, kde niet argumentatívneho tlaku zvonku, tam sa stráca aj intelektuálna sebakontrola. Metafyzika sa mení na patafyziku. Dialektika na funkcionársky dialekt. Stráca sa zmysel pre realitu.

Sedemdesiate a osemdesiate roky však už nie sú obdobím rivality medzi rozličnými programami. Dokonca už ani skrytej rivality. Ba dokonca ani dejinami degenerácie jednotlivých programov. Intelektuálna aktivita sa stále viac stáva povrchom. Podstatou je ľahostajnosť, zakrývaná administratívnymi fasádami, únikom da úradavania, do „plánovania“ vedeckej „práce“. I neformálne štruktúry sa amorfizujú, prestávajú sa utvárať vo vzťahu k odbornej problematike. Neformálne sa stáva čírou rezonanciou formálneho.

Pokusy oživiť Slovenskú filozofickú spoločnosť v posledných dvoch rokoch sa stretávajú s dvojznačným ohlasom. Ich výsledkom sú náznaky novej diferenciácie. Avšak už nie vnútri filozofických inštitúcií. Diskusie ukázali, že pohotovosť a odvahu k filozofickej reflexii si zachovali skôr tí, ktorí boli mimo hlavné filozofické pracoviská. Ani ku koncu osemdesiatych rokov sa chodbové ofrľávanie — toho bolo vždy dosť — nemení na ucelenejší, verejne prezentovaný program.

Ako si to vysvetliť? Prečo táto vnútorná amorfizácia v druhej polovi-

ci osemdesiatych rokov? Veď v príbuzných disciplínach: v sociológii, literárnej vede, ekonómii sa už dávnejšie vývoj uberal iným smerom!

Myslím, že odpoveď je vcelku jednoduchá. Filozofické spoločenstvo sa nedokázalo vyrovnáť s „pôrodnou traumou“ normalizovanej filozofie, s kádrovým preosieváním zo začiatku sedemdesiatych rokov. Pociť trápnoti, hanby za bezmocnosť, strach o svoju profesionálnu existenciu, ako aj pociť hanby za tento strach. Zrejme toto všetko viedlo k tomu, že sme „zabudli“. Výsledkom bol regres: morálny a intelektuálny. Narušenie zmyslu pre realitu. Sklon k ilúziám.

Ako ďalej? Nemožno znova začať „z ničoho“. Predsa tu len, napriek všetkým obmedzeniam, „niečo“ je a zostane. Nepomôže zrejme ani oneskorený radikalizmus. Sotva je niečo trápnejšie než, tí ktorí prichádzajú s krížikom po funuse. Potrebujeme poznať samých seba a iných. Dejiny filozofie — domácej i svetovej. Potrebujeme obnoviť zmysel pre realitu, pre reálne problémy. Len tak môžeme vstúpiť do priestoru skutočného filozofovania, do priestoru reálneho stretu rôznych interpretácií skutočností.

Diskusný príspevok J. Bodnára

NIEKOĽKO POZNÁMOK K VÝVINU FILOZOFICKÉHO MYSLENIA U NÁS OD R. 1948

Mal som v úmysle hovoriť o niektorých otázkach filozofickej aktivity u nás v rokoch 1948—1989. Vystúpenie dr. Kocku ma však núti reagovať na niektoré časti jeho vystúpenia, predovšetkým tie, ktoré sa týkajú mojej osoby.

V úvode svojho vystúpenia sa dr. Kocka veľmi stručne zmienil aj o po-

čiatocnej fáze tragédie filozofického života u nás, o tzv. demokratizácii na vysokých školách v r. 1950, o previerkach, tejto strašnej genocíde, ktorá prakticky zlikvidovala celý front slovenskej nemarxistickej inteligencie, zmienil sa aj o prvej konferencii slovenských filozofov v novembri 1950, ktorá oficiálne proklamovala, že po buržoáznej filozofii u nás musí ostať hlboká jama (teda niečo, čo sa dnes proklamuje v súvislosti so štyridsaťročnou existenciou marxistickej filo-

Sedemdesiate a osemdesiate roky však už nie sú obdobím rivality medzi rozličnými programami. Dokonca už ani skrytej rivality. Ba dokonca ani dejinami degenerácie jednotlivých programov. Intelektuálna aktivita sa stále viac stáva povrchom. Podstatou je ľahostajnosť, zakrývaná administratívnymi fasádami, únikom da úradavania, do „plánovania“ vedeckej „práce“. I neformálne štruktúry sa amorfizujú, prestávajú sa utvárať vo vzťahu k odbornej problematike. Neformálne sa stáva čírou rezonanciou formálneho.

Pokusy oživiť Slovenskú filozofickú spoločnosť v posledných dvoch rokoch sa stretávajú s dvojznačným ohlasom. Ich výsledkom sú náznaky novej diferenciácie. Avšak už nie vnútri filozofických inštitúcií. Diskusie ukázali, že pohotovosť a odvahu k filozofickej reflexii si zachovali skôr tí, ktorí boli mimo hlavné filozofické pracoviská. Ani ku koncu osemdesiatych rokov sa chodbové ofrľávanie — toho bolo vždy dosť — nemení na ucelenejší, verejne prezentovaný program.

Ako si to vysvetliť? Prečo táto vnútorná amorfizácia v druhej polovi-

ci osemdesiatych rokov? Veď v príbuzných disciplínach: v sociológii, literárnej vede, ekonómii sa už dávnejšie vývoj uberal iným smerom!

Myslím, že odpoveď je vcelku jednoduchá. Filozofické spoločenstvo sa nedokázalo vyrovnáť s „pôrodnou traumou“ normalizovanej filozofie, s kádrovým preosieváním zo začiatku sedemdesiatych rokov. Pociť trápnoti, hanby za bezmocnosť, strach o svoju profesionálnu existenciu, ako aj pociť hanby za tento strach. Zrejme toto všetko viedlo k tomu, že sme „zabudli“. Výsledkom bol regres: morálny a intelektuálny. Narušenie zmyslu pre realitu. Sklon k ilúziám.

Ako ďalej? Nemožno znovu začať „z ničoho“. Predsa tu len, napriek všetkým obmedzeniam, „niečo“ je a zostane. Nepomôže zrejme ani oneskorený radikalizmus. Sotva je niečo trápnejšie než, tí ktorí prichádzajú s krížikom po funuse. Potrebujeme poznať samých seba a iných. Dejiny filozofie — domácej i svetovej. Potrebujeme obnoviť zmysel pre realitu, pre reálne problémy. Len tak môžeme vstúpiť do priestoru skutočného filozofovania, do priestoru reálneho stretu rôznych interpretácií skutočností.

Diskusný príspevok J. Bodnára

NIEKOĽKO POZNÁMOK K VÝVINU FILOZOFICKÉHO MYSLENIA U NÁS OD R. 1948

Mal som v úmysle hovoriť o niektorých otázkach filozofickej aktivity u nás v rokoch 1948—1989. Vystúpenie dr. Kocku ma však núti reagovať na niektoré časti jeho vystúpenia, predovšetkým tie, ktoré sa týkajú mojej osoby.

V úvode svojho vystúpenia sa dr. Kocka veľmi stručne zmienil aj o po-

čiatočnej fáze tragédie filozofického života u nás, o tzv. demokratizácii na vysokých školách v r. 1950, o previerkach, tejto strašnej genocíde, ktorá prakticky zlikvidovala celý front slovenskej nemarxistickej inteligencie, zmienil sa aj o prvej konferencii slovenských filozofov v novembri 1950, ktorá oficiálne proklamovala, že po buržoáznej filozofii u nás musí ostať hlboká jama (teda niečo, čo sa dnes proklamuje v súvislosti so štyridsaťročnou existenciou marxistickej filo-

zofie u nás]. Dr. Kocka by o tejto „demokratizácii“ a preverovaní v tomto, ako on hovorí, upevňovaní monopolu marxistickej filozofie v päťdesiatych rokoch vedel zaiste viacej povedať. Vyplýva to aj z jeho vystúpenia na spomínanej prvej konferencii slovenských filozofov r. 1950, kde prehlásil: „Pôda pre bezvýhradné prijatie marxizmu-leninizmu ako svetonáhľadu je u nás, u našich poslucháčov pripravená, čo sme zistili pri *preverovacích pohovoroch* na začiatku školského roku“ [Filozofický zborník, Bratislava 1951, s. 57]. Škoda, že dnes vo svojom vystúpení neuviedol, že obeťou týchto „preverovacích pohovorov“ nebol iba prof. Sv. Štúr, a prof. A. Štefánek, ale aj ja, vtedy ich asistent. Podobne ako oni som aj ja, vtedy nestraník, musel opustiť Filozofickú fakultu UK.

A teraz niekoľko poznámok k celkovému filozofickému dňaniu u nás. Podľa dr. Kocku vývin filozofického myslenia u nás od druhej polovice šesťdesiatych rokov určovali dve strategické úlohy: boj proti dogmatizmu a boj proti revizionizmu, pričom, ako povedal, za dogmatizmom sa skrýval skostnatený aparátnický scholastický prístup k marxizmu, za revizionizmom kritický prístup k sociálnej realite i ku kategóriám samotného marxizmu. Inak povedané, na jednej strane išlo o konzervovanie marxistických dogiem, upevňovanie ich ideologickej a politickej funkcie, na druhej strane išlo o úsilie zbaviť marxizmus jeho stalinských deformácií, plne rozvinúť jeho tvorivý potenciál (tak to uvádza aj dr. Kocka vo svojom príspevku *Filozofia na nových cestách*).

Bolo tomu skutočne tak? Je to správne a vyčerpávajúce vystihnutie toho, čo sa u nás vo filozofii odohrávalo v spomínanom období? Možno to vykladať v pojmoch, ktoré majú skôr ideologicko-politický ako filozofic-

ký zmysel? Keby historik filozofie mal postupovať podľa tohto návodu, mal by veľa práce už aj s hodnotením filozofickej produkcie samotného dr. Kocku. Veď už v spomínanom článku (*Filozofia na nových cestách*) uviedol: „Pozície a vážnosť marxizmu možno podrývať nielen priamymi útokmi a revizionistickými požiadavkami, ale aj sterilným a obsahovo prázdny dogmatizmom...“ [Otázky marxistickej filozofie 1964, č. 2, s. 171]. To, že sa — ako ďalej píše — do marxizmu, ktorý je vo svojej podstate najrevolutionnejšou filozofiou, dostali prvky dogmatizmu, treba považovať za historický paradox (tamže s. 170). Hneď vzápätí dr. Kocka dokazuje, že „pôvod dogmatických prvkov v marxizme je neteoretický, vonkajší. Je to dôležité zistenie, pretože v dôsledku toho nie je potrebné revidovať teoretické princípy marxizmu, ale treba preskúmať a zmeniť spoločenské podmienky pre jeho aplikácie a rozvoj“ [tamže, s. 1170]. Vo svojom vystúpení na Valnom zhromaždení SFS v máji 1968 správne poukázal na prekážky stojace v ceste tvorivému rozvíjaniu marxizmu, na potrebu plurality názorov, pravda, v hraniciach, ktoré by umožnili — citujem — „zachovať vedúce postavenie marxizmu a súčasne rešpektovať princípy demokracie...“ [Filozofia 1968, č. 5, s. 517]. A takých príkladov by sa dalo uviesť viac, najmä z jeho príspevku v *Prehľade dejín slovenskej filozofie*. Inými slovami, dr. Kocka pozerá na úroveň filozofickej tvorby, na imanentnú filozofickú problematiku zo zorného uhla ideologického a politického obsahu takých pojmov ako dogmatizmus, konzervativizmus, revizionizmus, a tak sa mu potom vidí, že iba na ich základe a v ich intenciách prebiehal rozvoj filozofie u nás, všetky ideové spory na pozadí upevňovania alebo oslabovania totalitných štruktúr socialistic-

kej spoločnosti. Tieto ideové spory boli, sú a budú terénom výskumu marxistických historikov filozofie, a to preto, lebo prebiehali výlučne na pôde marxizmu-leninizmu. Jednoznačne ich takto vo svojom vystúpení interpretuje aj dr. Kocka. Pravda, na tieto ideové spory exsistovali, a najmä odteraz budú existovať, aj iné — nemarxistické pohľady. Napríklad pohľady prívržencov náboženskej alebo inej filozofie. Ako sa oni pozerajú, resp. budú pozeráť na úsilie marxistov o upevňovanie odkazu klasikov marxizmu-leninizmu či na očistu marxistických názorov od stalinských, ba i leninských deformácií! Prezident Havel a jeho početní ideoví prívrženci odmietajú napríklad chápať súčasnú revolúciu ako pokračovanie úsilia o demokratický socializmus konca šesťdesiatych rokov a východiskové ideové body posúvajú pred rok 1948. A dnes sa stáva módou v rámci celokového odmietania marxizmu posilať do prepadliska dejín marxizmus ako v jeho dogmatickej, tak aj progresívnej či revizionistickej podobe. Uvádzam to preto, že seriózny komplexný výskum a hodnotenie myšlienkového vývinu po roku 1948 bude oveľa zložitejší a pôjde viacerými smermi.

Navrhujem iný, filozofický, a nie ideologicko-politický prístup ku skúmaniu a hodnoteniu filozofického vývinu u nás v spomínanom období. Jeho stručný náčrt je nasledujúci: východiskovým bodom je všeobecná, takmer všetkými uznávaná kríza stalinizmu ako určitej filozofickej doktríny vo všetkých jej funkciách. Jej prekonávanie sa aj u nás začalo realizovať od začiatku šesťdesiatych rokov, a to v dvoch smeroch. Prvý programovo proklamoval návrat k autentickému marxizmu, nedeformovanému voluntarizmom, subjektivismom stalinizmu. Hlásala sa potreba rehabilitovať Marxa, tvorivo realizovať jeho filozo-

fický odkaz, materialistickú dialektiku. Druhý smer sa realizoval vo viacerých podobách. Uvediem tie najdôležitejšie. Z krízy, ktorú vyvolala tragikomická filozofická kritika kybernetiky, genetiky, astrofyziky v päťdesiatych rokoch, a z diskusií, ktoré nastolili otázky kompetencie filozofie vo vzťahu k vede, sa postupne formovalo hnutie za obrodu filozofie na báze najnovších poznatkov modernej vedy. Pre marxizmus to znamenalo konfrontáciu s jeho tzv. „prírodovedným základom“, ktorý sa už stával reliktom vedy 19. storočia. V tomto smere vznikol aj u nás celý rad pozoruhodných prác.

Súbežne s tým začala čulá tvorivá aktivita v rozvíjaní moderných prúdov v oblasti logiky a metodológie vied. Ďalej, nové filozoficko-antropologické iniciatívy v západnej filozofii nachádzali aj u nás ohlas. Začala sa nastoľovať a riešiť filozofická problematika človeka, humanizmu, slobody, odcudzenia, začala sa presadzovať potreba komplexného, interdisciplinárneho výskumu človeka. V tejto oblasti dochádzalo azda k najostrejšej konfrontácii s antihumanizmom, pošliapávaním ľudských práv, slobôd socialistickej reality v epoche stalinizmu a neostalinizmu. A nakoniec, aj náš historicko-filozofický výskum sa začal zbavovať „čierno-bielej schémy“ pri hodnotení minulosti a súčasnosti, úzkych triednych, ideologických a politických prístupov, o čom svedčí aj množstvo štúdií, najmä však prvý zväzok *Dejín filozofického myslenia na Slovensku*.

To nevylučuje skutočnosť, že aj vo filozofii boli sily, ktoré slúžili politickej a ideologickej reakcii, bránili progresívnemu hnutiu v spoločnosti a v samotnej filozofii.

A teraz musím zaujať stanovisko k útokom na moju osobu. Dr. Kocka ma z pozície politického rozhodcu a

znalca pomerov v našej filozofii radí k čelným bojovníkom proti revizionizmu, ktorý sa údajne podujal začleniť revizionizmus do dejín slovenskej filozofie. Ako materiál mu slúžia dve príležitostné vystúpenia z r. 1971 a z r. 1973 a zlomok zo stručného, príležitostne napísaného prehľadu dejín filozofického myslenia u nás (Slovensko IV. časť *Kultúra*). Tak málo z toho, čo som za 40 rokov napísal, pozná? Na základe tohto nepatrného zlomku mojej činnosti, aj to vynútené pod tlakom okolností, o ktorých bude reč, zatracuje, bilaguje všetko to, čo som urobil v rámci mojej dlhoročnej vedeckovýskumnej činnosti. Pozná dr. Kocka moju tvorbu, ale i moju prednášateľskú činnosť z tohto obdobia? Musím mu teda pripomenúť, že práve pre túto tvorbu a činnosť som dvakrát stál pred inkvizičným tribunálom, obvinený z „otvárania dvier buržoáznej filozofii“, z šírenia buržoázneho humanizmu, antropologizmu — v dobovej politickej terminológii z revizionizmu. Prvýkrát v r. 1973, keď som stál pred komisiou ÚV KSČ, ktorá mala k dispozícii „dôverný“ materiál z pera našich „fundamentalistov“-marxistov, ktorí ma obviňovali z revizionizmu, i naliehavé doporučenie stalinského ideológa, tajomníka východonemeckej KS, známeho Hagera na dôsledné vyriešenie „prípadu“. Výsledok šetrenia bol: odvolať ma z funkcie riaditeľa Filozofického ústavu SAV (čo sa koncom r. 1974 aj stalo) a pripraviť „odbornú“ analýzu celej mojej filozofickej produkcie. Práve v tom čase začala už pracovať — na žiadosť V. Biľaka — prof. V. D. Skaržinskaja na práci o revizionizme v ČSSR. Druhý raz som stál pred inkvizičným tribunálom ideologického oddelenia ÚV KSS v r. 1976 a v r. 1977 po výjdení jej knihy *Obyknovenňij revizionizm*. (Moskva 1976), v ktorej ma označila za čelného predstaviteľa revizionizmu

v ČSSR (pozri s. 152, 246, 327). V súvislosti s tým bol podaný návrh na zastavenie môjho členstva v KSČ. Bola to už našťastie doba, keď som si mohol vyžadovať kvalifikované odborné posúdenie mojej práce. Môžem povedať, že sa nikto nechcel podujat na túto prácu, až sa celý prípad akosi „rozplynul“ začiatkom osemdesiatych rokov, aj keď obvinenia z revizionizmu určovali úplne negatívny postoj ideologického oddelenia ÚV KSČ a ÚV KSS ku mne až do pádu totalitného režimu. Je to teda paradox: trikrát stáť pred inkvizičným súdom (prvýkrát v r. 1950) *obvinený z revizionizmu*, a teraz čeliť obvineniu dr. Kocku z *boja proti revizionizmu*. Nie je toho príliš veľa pre jedného človeka?

Z čoho ma obviňuje dr. Kocka?

1. že som sa kriticky vyjadroval k filozofickej koncepcii juhoslávanských praxistov. K tomuto toľko. Vysoko som si vážil politické postoje tejto skupiny, ktoré rezonovali s progresívnymi politickými aktivitami u nás v druhej polovici šesťdesiatych rokov. Oponoval som však a aj dnes oponujem filozofickým východiskám praxistov. Považujem tieto východiská za nekonzistentné spájanie určitých prvkov z filozofie pragmatizmu, existencializmu a „mladého“ Marxa. Zastával som a aj dnes zastávam názor, že ako taká nemôže byť filozofia „praxe“ integrovaná do systému dialektického materializmu, iba za cenu, že bude dezintegrovať, meniť jeho východiskové filozofické postuláty. Nemám azda právo na vlastný názor? Môže to byť azda „dôkaz“ akéhosi boja proti revizionizmu z mojej strany?

2. Vonkoncom nepochopiteľné je obvinenie, že v nastolení problematiky človeka vidím revizionizmus. Nevie azda dr. Kocka to, čo vie azda skoro každý v našej československej filozofickej obci, totiž, že som práve ja, a to už začiatkom šesťdesiatych

rokov uviedol na Slovensku filozofickú problematiku človeka, že väčšia polovica mojej filozofickej produkcie je venovaná skúmaniu filozofických aspektov problematiky človeka, humanizácie človeka, spoločnosti, prírody? Prakticky po celej republike som v šesťdesiatych, ale aj v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch absolvoval prednášky, propagujúce filozofický výskum človeka. Súčasne však som zastával a stále zastávam názor, že idea antropocentrizmu je nekonzistentná nielen s možnou marxistickou filozofickou teóriou človeka, ale aj s filozofickými koncepciami budovanými na báze filozofického realizmu. Včleňovanie antropocentrizmu do systému dialektického materializmu má podľa môjho názoru dezintegračný dosah pre jeho základné východiská. Preto som sa domnieval a aj sa domnievam, že marxizmus si musí vypracovať (ak je to na báze materialistického monizmu vôbec možné) vlastnú filozofickú teóriu človeka. Je odmietanie idey antropocentrizmu dôvodom pre obvinenie z boja proti revizionizmu?

3. Ak dr. Kocka môj boj proti revizionizmu vidí v tom, „že sa kritizovala služobnosť marxizmu“, tak vôbec nepochopil, čo som mal na mysli. Stručne povedané, marxistická filozofická doktrína má svoj ideologický, ba i politický kontext. Inak by sa nemohla stať ideovým nástrojom politických hnutí, strán, a pod. Preto som si myslel a aj dnes som presvedčený, že ani marxizmus (ba ani inú filozofiu) nemožno „dezideologizovať“. A pokiaľ ide o vzťah filozofie a politiky (tejto problematike som nikdy nevenoval osobitnú pozornosť), moje stanovisko som stručne vložil v doslove

ku knihe A. Schaffa *Filozofia človeka* v r. 1964 (s. 202).

Dr. Kocka ma dokonca radí aj k „normalizátorom“. Áno, bol som normalizátorom, keď som v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch „otváral dvere buržoáznej filozofii“, po tom, čo z našich knižníc boli na spôsob faštických orgií odstránené knihy západných a vôbec „buržoáznych“ autorov. Bol som normalizátorom, keď som sa usiloval rehabilitovať filozofickú problematiku človeka v krutej antihumanistickej atmosfére totalitného režimu u nás. Bol som normalizátorom, keď som i za cenu takých vystúpení, aké uvádza dr. Kocka, bojoval zo všetkých síl, i za takú cenu, že moja manželka ako vyškrtnutá zo strany musela [jedíná!] opustiť ústav, ktorý som viedol, aby som zachránil jeho existenciu, aby som zabezpečil možnosť pracovať v ňom všetkým ostatným vyškrtnutým zo strany a nestraníkom, tvoriacim v rokoch „konsolidácie“ úplnú väčšinu pracovníkov ústavu.

Záverom prosím budúce vedenie SFZ, aby iniciovalo na kompetentných filozofických pracoviskách serióznu komplexnú analýzu filozofickej činnosti u nás za posledných 40 rokov. Základným zmyslom a hlavnou úlohou nového dobrovoľného stavovského združenia filozofov nemôžu byť nadlho zaužívané monopolné ambície kádrovania, resp. politického hodnotenia filozofov, ani by si nemalo robiť nároky na určovanie kritérií a smerov filozofického myslenia, ako to bolo povedané v referáte dr. Kocku; jeho hlavnou úlohou by malo byť všestranné rozvíjanie filozofických talentov, starostlivosť o úroveň filozofického bádania, o odborný rast svojich členov, ako aj o stavovskú ochranu záujmov vedného odboru a ľudí, ktorí v ňom pracujú.

Vážené zhromaždenie, milí priatelia,

na úvod chcem povedať, že Akčný výbor Slovenskej filozofickej spoločnosti vykonal v hodnotení uplynulého obdobia kus záslužnej analytickej práce, aj keď — isteže — ťažko uspokojil každého. A to nielen pre odlišnosť pozícií a postojov. Ale jednoducho už aj preto, lebo napísať dostatočne všestrannú a zároveň vedecky fundovanú a objektívnu správu o takom období, aké sme prežili za uplynulých viac ako 20 rokov, nie je ľahká vec. Je to záležitosť, s ktorou budeme zápasiť roky. Napriek tomu, že nechceme byť zahľadení do minulosti a vystavovať na obdiv krivdy a boľachy.

Nemôžem sa v krátkom vystúpení vyslovovať ku všetkému z toho, čo tu v hlavnom referáte zhromaždil a predniesol prof. Ján Kocka. Hoci uznávam, že je to nielen dôležité, ale nateraz priam fundamentálne. Dúfam, však, že diskutérov na túto tému nebude málo, že správu nielen doplnia a obohatia, ale že budú mať v slobodnej diskusii možnosť vysloviť aj to, s čím nesúhlasia. Nahlas a otvorene povedať každý, čo si naozaj myslí. A dúfam tiež, že i ja budem mať ešte — aj okrem tohto príspevku — príležitosť vyjadriť sa dôkladnejšie a širšie k téme, ktorá je ústrednou na dnešnom našom rokovaní. A to aj v písomnej podobe.

Nateraz je času málo, čakajúcich diskutérov — predpokladám — veľa, a tak by som sa chcel stručne vyjadriť aspoň k jedinej otázke. Lepšie povedané k jednému okruhu problémov, ktoré nás traumatizujú a trápia, doliehajú na nás každý deň. Zároveň tiež prosím o prepáčenie, ak trochu prekročím pridelený čas. Dvadsať rokov som na tejto pôde nehovoril, prepáč-

te mi, ak budem hovoriť teraz o päť minút dlhšie...

Zo všetkých strán sa sústavne hovorí o rehabilitáciách, vrátane rehabilitácie nás, ktorí sme boli za posledných dvadsať rokov vyradení z verejno-politického i priameho vedeckého života. (Zámerné nehovorím filozofického, lebo z filozofického života vyradiť filozofa, kým žije, nemožno). Aj tu sa o tom hovorilo. Dnes, i v uplynulých týždňoch.

Nepodceňujem túto otázku. Nevravím, že nie je časová a dôležitá. Nepochybne má však viacero stránok. A ja by som zo všetkých jej stránok chcel na tomto zhromaždení vyzdvihnúť práve tú, ktorú považujem za najdôležitejšiu. Zdôrazniť totiž to, že nejde už teraz a natoľko iba o to, aby sa rehabilitovali jednotlivci, *ale aby sa sama pred sebou a pred tvárou celej našej verejnosti rehabilitovala samotná naša filozofia a veda*. Aby ona sama (a my všetci, ktorí v nej chceme pracovať) doslova v sebazáchranom a sebarozvíjajúcom sa pude vykonala po všetkom, čo sme prežili, poctivú a čo najhlbšiu sebareflexiu. A až takto vykúpená — ako po očistnom kúpeli — mohla vykročiť do budúcných dní.

Veď ak by práve toto neurobila celá naša filozofia a spoločenská veda, nemá nádej na to, aby sa vymanila z bahna trasovísk, do ktorých — do veľkej miery vlastnou vinou — v minulých desaťročiach zapadla. A o ktorých nemáme nateraz ešte ani sami dostatočnú predstavu, aké sú zablatené a hlboké.

To je jedna, a myslím si, že hlavná stránka problému. Inou jeho stránkou — a to tu treba najmä vo vzťahu k mladším generáciám taktiež otvorene a nahlas povedať — je to, že po-

ki! ide o nás, takpovediac postihnuteľných a dnes už rehabilitovaných filozofov, nemáme právo si myslieť, že sme na minulom — teraz už poviem štyridsaťročnom — deformovanom, ba doslova tragickým vývine našej filozofie bez účasti a bez viny. Jednoducho nemáme právo zabudnúť na svoje rané práce a knihy z obdobia po februári 1948 a z päťdesiatych rokov, ktoré napomáhali klásť základy deformovanej a totalitnej mysle u nás. A to ani napriek tomu, že sme si mysleli, že zachraňujeme svet a že sme objavili vedeckú (dokonca „jedine vedeckú“) teóriu riadenia spoločnosti. Teóriu, ktorú sme, pravdaže, sami nevymysleli, ale — a to v jej najzhubnejšej podobe — nekriticky iba prebrali. (Čo nie je o nič lepšie, lebo sme fakticky prestali myslieť vlastnou hlavou.)

Hovorím to tu otvorene preto, lebo ak by sme to tu aj takto sami o sebe nepovedali, ak by sme túto skutočnosť v súčasnom sebakrišťovaní obišli či zatušovali, nič by nám to nepomohlo. Povedali by nám to (a naplno už aj oprávnené vravia) iní, najmä mladší kolegovia, ktorí akiste s úžasom čítajú naše nadšené panegyricky extatické ranné práce a knihy. Pochopiteľne, že aj tu treba diferencovať. Oddeľovať mesianizmus od kariérizmu. Konjunktúru od poznania a nepoznania. A najmä od schopnosti neskoršej vlastnej sebareflexie. Vidieť vývin po roku 1956, po zjazde, keď už začínalo byť mnohé odhalené a jasné. A potom najmä stanoviská a postoje po roku 1968—1969 a 1970. Odlišovať naivný a hlúpy dogmatizmus mladosti, od prešibaného a počtársky vykalkulovaného normalizátorstva v sedemdesiatych rokoch. (Ktoré však, našťastie a nanešťastie pre nich, nevyšlo. Pretože výstf nemohlo — v tom sa normalizátori kruto prerátali. Pravdepodobne aj vedeli, či aspoň tu-

šili, že sa tak raz stane; nepočítali však, že sa toho dožijú.)

A ak mám už v tejto súvislosti hovoriť celkom za seba, jedným z rozhodujúcich motívov, prečo sa človek ešte aj teraz, takmer na prahu staroby, odvažuje vstupovať znova do aktívneho filozofického a verejného života, je aj to, aby využil možnosť odčiniť a naprávať nielen cudzie, ale aj svoje vlastné hriechy a omyly.

Ďalšou stránkou, ktorú by som chcel na margo tejto problematiky zdôrazniť, je to, že si vôbec nemyslím, ba výslovne s tým nesúhlasím, že by sa rehabilitácia našej filozofie mala uskutočňovať dnes tak, že jednoducho ujde od politiky a od verejného života. A uzavrie sa do seba — asi v tom zmysle: na politike sme sa riadne popálili, dajme jej už pokoj! Rozvíjajme si svoje kategórie, venujme sa príťažlivej a dobrej synergetike; 40 rokov sme boli neslávne činní, je na čase uzavrieť sa do povestnej veže...

Dozaista aj tak sa dá uvažovať. Aj tak sa dá filozofovať. Tým viac, že naozaj nemožno popierať fundamentálny význam rozpracúvania základných filozofických kategórií, na ktorých spočíva a od ktorých sa odvíja filozofické myslenie vo všetkých ostatných oblastiach. Najmä ak uvážime, ako rýchlo a prevratne pokračuje vývin prírodných a ostatných vied, na ktoré musí filozofia reagovať, sama sa z nich napájať a spätne ich stimulovať. Nijako nepopieram a neznižujem význam príružnej synergetiky a ďalších nových disciplín, ktoré sa vynorili v poslednej dobe. Bieda našej filozofie však nespočíva v tom, že bola v úzkej spojitosti s politikou, a verejným životom. Ale v tom, *v akom spojení* s nimi bola! V úlohe poddanej (i poddanej) služby a ideologického službičkovania namiesto rozvíjania poznašajúceho, skutočne slobodného a nepodkupného ľudského ducha.

Som hlboko presvedčený, že ak si naša filozofia opätovne nájde a čínorodo rozvinie slobodomyseľnosť tvorivého ducha, nemusí sa báť ani politiky. A nesmie sa strániť verejného života. Čo inými slovami fakticky znamená, že sa nesmie vzdávať svojho najdôležitejšieho humanizačného poslania.

Mohol by som argumentovať tým, že významná filozofia a jej predstavitelia vždy ovplyvňovali svoju dobu. Ešte aj takí metodologickí systematici ako Descartes, Leibniz či Immanuel Kant, o ktorých mnohí tvrdia, že boli zahľadení do vnútorných systémov svojej filozofie, významne ovplyvňovali udalosti svojich čias. Nehovoriac už o antických či osvieten-ských mysliteľoch a aj iných. A u nás to dnes obzvlášť treba. Len sa pozri-me, v akom stave je naša politická kultúra, aké je pripravenosť k demokracii, na akej úrovni rokujú neraz naše zastupiteľské zbory, na akej úrovni sa začína diskutovať na mýtín-goch na ulici, a tak ďalej a tak podobne. Namiesto úzkoprŕých straníckych handrkovačiek chceme budovať skutočnú občiansku spoločnosť. Nevie-me však, ako. Zmätená a bezradná sa bez cenzúry prejavuje často naša tlač, vy-davateľstvá a masmédiá. Hrozí im nie-len komercionalizmus, ale aj pakul-túra. Tu všade má nesmierny a integ-rujúci význam nová, slobodná a zušľachťujúca filozofia. Svieža a pod-necujúca myseľ. Doslova novú filozo-fiu potrebuje ekológia a všetky glo-bálne problémy ľudstva, ktoré stojí pred dilemou, či pokračovať v dote-rajšom vývoji a rútiť sa do záhuby, alebo či si nájde vyslovene nový spô-sob života, ktorý prekoná doterajšiu industriálnu dobu. Podotknúť chcem v tejto súvislosti ešte to, že ak máme predošlému husákovsko-jakešovskému vedeniu štátu čo vyčítať, tak je to na poprednom mieste to, že okrem

totalného nepochopenia našich vnú-tarných problémov nepochopili tak-mer nič z osudných globálnych pro-blémov ľudstva. Nepochopili ich ale-bo na ne nereagovali. Zostali nevší-maví k tomu, že nielen naša spo-ločnosť, ale doslova *celý svet* sa na-chádza v prestavbe, v záujme kto-rej je potrebné podstatným spôso-bom meniť a prispôbovať politiku a celý spôsob myslenia i životný štýl. Veď nepochopili včas ani len to, že sa svet dostal do takého kritického položenía, v ktorom v záujme vlastnej sebazáchovy je nevyhnutné uprednost-niť a nadradíť všeobecné všeludské hodnoty nad dogmaticky chápané par-ciálne záujmy. Ako to už dávnejšie pochopil a uplatňuje Gorbačov.

Filozofia, ak bude chcieť ostať verná svojmu názvu, má tu nedozier-ne poslanie.

Napokon by som chcel podčiark-nuť to, že náš súčasný problém je predovšetkým *morálny*. Najmä po roku 1968 a 1970 v období tzv. normalizácie netkvel natoľko v poznaní, ako skôr v charakteroch a morálke; nebol na-toľko gnozeologický ako skôr morál-ny. Veď — ak hovoríme o našej ge-nerácii — poznali sme sa tu takmer do jedného. A po analýze päťdesia-tych a šesťdesiatych rokov sme boli v r. 1968, pred augustom i bezpro-stredne po ňom, v zásadných otázkach (plus—mínus) takmer všetci jednej mysle. Pamätáme sa na tú stmelenosť a jednotu v augustových okupačných dňoch. Až potom, za „normalizácie“, pod vplyvom existenčných tlakov za-čali si niektorí zaprierať nos medzi očami. Tvrdiť, že biele je čierne a naopak. Rozdeľovať našu filozofickú, vedeckú, umeleckú a ostatnú obec na verných a iných. Marxistov a revizio-nistov. „Zdravé jadro“ a „odpadlíkov“. Písať o tom siahodlhé „analýzy“ a state. Popierať nielen pravdu, ale aj svedomie. Mať plné ústa dialektickej

rétoriky a pritom písať o „nemenných“ marxistických princípoch, „nemenných hodnotách“, dokonca „nemenných“ spoločenských zákonoch, ktoré spochybňovali revizionisti — ako sa možno dočítať v tlači. Hoci tu sa už nielen Marx a Hegel, ale aj všetci predheglovskí dialektici museli obracať v hrobe. Našli sa dokonca takí formálne vysokograduovaní, vedúci katedier, doktori vied a profesori, ktorí v čase, keď bola naša spoločnosť v najhlbšom politickom, hospodárskom a mravnom úpadku, písali v Novom slove i inde, že aj vo filozofii prežívame najsvetlejšie a najúspešnejšie obdobie nielen v dejinách socializmu, ale vôbec v celých dejinách našej vlasti! Pretože sa to vyžadovalo. Nehovoriac už o iných horlivých snaživcoch a zaslúžilých filozofických inkvizítoroch, ktorí sa taktiež našli. (A ukázalo sa, že milujú napokon viacej Kčs ako KSČ.)

Čo k tomu dodať? Tu už naozaj nešlo o problém poznávací, ale o fenomenálny charakterový a morálny. A takto ho tiež treba brať a odtiaľto začať odvíjať zamotané kľbko súčasnej našej filozofie. Toto už vlastne v kritických chvíľach ľudských dejín dávno vedeli a písali o tom mnohí významní filozofi. Dobré to vedel a už v prvých povojnových rokoch vyjadril aj náš Svätopluk Štúr vo svojej stále ešte dostatočne neznámej a nedocenej *Rozprave o živote*. Aj on si zo všetkej intelektuálnej a praktickej činnosti najvyššie cenil etiku. Kládol ju nad umenie i nad vedu, hoci ich nepod-

ceňoval. Vyjadril to napríklad takto: obdobne ako je gnozeológia a logika „centrálnym pilierom poznania teoretického“, je etika „kryštalizačnou osou a chrbtovou kosťou praktického života“, vyvrcholením všetkého nášho snaženia. Je to tak preto, lebo ak nám intelekt, gnozeológia a logika povie, „či správne myslím, etika... musí rozhodnúť, či aj správne konám“. Či žijem v súlade s poznaním, pravdou a svedomím. Práve preto je etika podľa Svätopluka Štúra „najvzácnejšou soľou zeme, chrbticou celého ľudského života“. A ja dodávam, že aj chrbtovou kosťou každého filozofa.

Dospeli sme k tomu neľahko. Vrátili sa k týmto pravdám a hodnotám veľkou okľukou a oblúkom. Treba vysloviť len nádej, že teraz už vo svojom živote azda natrvalo.

*

Naostatok mi ešte nedá, aby som nevyslovil čo len poznámku k príspevku, ktorý tu predniesol predovšetkým dr. Ján Bodnár. Udivuje ma (ba vlastne už ani neudivuje), že vo svojej seabavyzdvihujúcej polemike proti profesorovi Kockovi nenašiel ani len jedinú sebakritické slovo o svojej činnosti v sedemdesiatych rokoch. Veď my sme dr. Bodnárovi nevyčítali, že nebol alebo nie je erudovaný filozof. Ale práve to, že hoci dobre vedel, o čo ide, správal sa v období „normalizácie“ tak, ako sa správal.

Ďakujem Vám za pozornosť.

Diskusný príspevok O. Mészárosa

GENERÁCIE ALEBO OSUDOVÁ DRAMATURGIA?

Predstavenie tu a teraz. Keď hovoríme o uplynulom vyše dvadsaťroč-

nom období vo filozofii, chceme zrejme komunikovať vlastné pocity, postoje a názory. Scéna, na ktorej hodláme predniesť svoje monológy, je členená zdanlivo realisticky stvárne-

rétoriky a pritom písať o „nemen-ných“ marxistických princípoch, „nemenných hodnotách“, dokonca „nemenných“ spoločenských zákonoch, ktoré spochybňovali revizionisti — ako sa možno dočítať v tlači. Hoci tu sa už nielen Marx a Hegel, ale aj všetci predheglovskí dialektici museli obracať v hrobe. Našli sa dokonca takí formálne vysokograduovaní, vedúci katedier, doktori vied a profesori, ktorí v čase, keď bola naša spoločnosť v najhlbšom politickom, hospodárskom a mravnom úpadku, písali v Novom slove i inde, že aj vo filozofii prežívame najsvetlejšie a najúspešnejšie obdobie nielen v dejinách socializmu, ale vôbec v celých dejinách našej vlasti! Pretože sa to vyžadovalo. Nehovoriac už o iných horlivých snaživcoch a zaslúžilých filozofických inkvizítoroch, ktorí sa taktiež našli. (A ukázalo sa, že milujú napokon viacej Kčs ako KSČ.)

Čo k tomu dodať? Tu už naozaj nešlo o problém poznávací, ale o fenomenálny charakterový a morálny. A takto ho tiež treba brať a odtiaľto začať odvíjať zamotané kľbko súčasnej našej filozofie. Toto už vlastne v kritických chvíľach ľudských dejín dávno vedeli a písali o tom mnohí významní filozofi. Dobré to vedel a už v prvých povojnových rokoch vyjadril aj náš Svätopluk Štúr vo svojej stále ešte dostatočne neznámej a nedocenej *Rozprave o živote*. Aj on si zo všetkej intelektuálnej a praktickej činnosti najvyššie cenil etiku. Kládol ju nad umenie i nad vedu, hoci ich nepod-

ceňoval. Vyjadril to napríklad takto: obdobne ako je gnozeológia a logika „centrálnym pilierom poznania teoretického“, je etika „kryštalizačnou osou a chrbtovou kosťou praktického života“, vyvrcholením všetkého nášho snaženia. Je to tak preto, lebo ak nám intelekt, gnozeológia a logika povie, „či správne myslím, etika... musí rozhodnúť, či aj správne konám“. Či žijem v súlade s poznaním, pravdou a svedomím. Práve preto je etika podľa Svätopluka Štúra „najvzácnejšou soľou zeme, chrbticou celého ľudského života“. A ja dodávam, že aj chrbtovou kosťou každého filozofa.

Dospeli sme k tomu neľahko. Vrátili sa k týmto pravdám a hodnotám veľkou okľukou a oblúkom. Treba vysloviť len nádej, že teraz už vo svojom živote azda natrvalo.

*

Naostatok mi ešte nedá, aby som nevyslovil čo len poznámku k príspevku, ktorý tu predniesol predovšetkým dr. Ján Bodnár. Udivuje ma (ba vlastne už ani neudivuje), že vo svojej seabavyzdvihujúcej polemike proti profesorovi Kockovi nenašiel ani len jedinú sebakritické slovo o svojej činnosti v sedemdesiatych rokoch. Veď my sme dr. Bodnárovi nevyčítali, že nebol alebo nie je erudovaný filozof. Ale práve to, že hoci dobre vedel, o čo ide, správal sa v období „normalizácie“ tak, ako sa správal.

Ďakujem Vám za pozornosť.

Diskusný príspevok O. Mészárosa

GENERÁCIE ALEBO OSUDOVÁ DRAMATURGIA?

Predstavenie tu a teraz. Keď hovoríme o uplynulom vyše dvadsaťroč-

nom období vo filozofii, chceme zrejme komunikovať vlastné pocity, postoje a názory. Scéna, na ktorej hodláme predniesť svoje monológy, je členená zdanlivo realisticky stvárne-

nými kulisami minulosti a avantgardne poňatými režijnými predstavami. Nachádza sa teda v takom významovom poli, kde sa účinkujúcim vyjavuje nielen táto rozdielnosť, ale aj dilema, či sa majú dobre zorientovať medzi kulisami, alebo sa radšej majú sústrediť na obsah hry.

Jednoducho, v súbore sú herci s rôznymi predpokladmi a skúsenosťami; sú takí, ktorí si ešte pamätajú posledné predchádzajúce predstavenie a sú pod jeho vplyvom, ale sú aj takí, ktorí ho hrali v redukovanom rozsahu a obsadení, a zdá sa im aj tak dobré. Ale sú aj takí, ktorí sa do prvého nedostali z vekových dôvodov a do druhého sa im akosi nechcelo alebo ich tam nechcel režisér. No a napokon sú aj začínajúci, ktorí by túto hru najradšej uviedli podľa vlastných predstáv a chápania. Pokúsime sa teda identifikovať generácie, ktoré sa tu prezentujú, lebo priestorové a časové hranice medzi nimi vypovedajú o rozdielnych obrazoch skutočnosti.

Generácie hercov. Generácie možno vonkajškovo určiť chronologicky podľa veku, podstatne však podľa vzťahu k časovosti vlastného bytia a k časovosti spoločenských procesov. Pokúsím sa o kombináciu oboch postupov. Zvolený referenčný bod bude pritom rok 1968.

V čase takto možno vyčleniť prvú skupinu tým, že na scénu vstúpili ešte pred týmto rokom, pripravovali ho a boli aktérmi onoho pamätného predstavenia. Dovtedy aj tvorili relatívne vyrovnaný súbor s príbuznými predstavami o tom, ako možno robiť svoje remeslo. Prišli ale kritici, ktorým sa niektoré herecké kreácie nepáčili; režiséri, ktorí chceli dať predstaveniu iné ideové zameranie; riadiaci pracovníci, ktorí „ekonomicky“ zdôvodnili potrebu personálnej redukcie súboru a pod. Herecká skupina sa rozpadla

a vytvorili sa tri divergentné zoskupenia:

a) „vyvolenci“ — tí, ktorým bolo umožnené hrať aj naďalej pod podmienkou, že sa bezvýhradne podriadia novým režijným predstavám a že pomôžu zdiskreditovať svojich bývalých kolegov;

b) „trpení“ — tí, ktorí neboli vyhodení na ulicu, ale boli obsadzovaní len do druhoradých rolí a boli obmedzovaní štyrmi stenami divadla;

c) „vydedenci“ — tí ktorí boli exkomunikovaní so všetkými dôsledkami tohto aktu (stali sa nepriateľskými, cudzími, zabudnutými).

Medzitým ukončili štúdium herectva ďalší adepti tohto remesla s rozmanitými predpokladmi, ale, žiaľ, aj konfrontovaní s nižšími nárokmi na výkon a bez možností spoznávať rôzne štýly iných režisérov a iných divadiel. No aj tak ich bolo treba obsadzovať do jednotlivých hier a rolí. Samozrejme, za prevládajúceho úzu, že hlavné úlohy naďalej budú hrať vyvolenci. Treba poznamenať, že herecké umenie niektorých vyvolených bolo skutočne vysoké a to oceňovali všetci; lenže pri káve v bufete divadla sme sa dozvedeli všeličo o ich vzťahu k bývalým kolegom, a tým, nie ako herci, no ako ľudia trocha stratili na výške, a naopak, bývalí členovia divadla dostávali nad hlavu morálnu gloriolu. Nebola ale možná konfrontácia ich hereckého umenia. Namiesto živého kontaktu generácií sa vytvorila *mytologická súvislosť*, ktorá zatemnila minulosť nielen pred týmito mladými, ale aj pred súčasníkmi vydedencov, lebo k vlastnej obhajobe museli rozpracovať *kontramytológiu*. Len málo členov novej generácie našlo cestu k „trpeným“, ktorí napriek ambivalentnosti svojho postavenia (z čoho vyplýva racionalizácia niektorých skutkov a postojov) predsa mohli vniesť trocha svetla do mytologické-

ho pološera. Vrátiac sa k činnosti divadla: táto nová generácia sa vrstvila a bola hodnotená podľa toho, ako sa vzťahovala k skupinám prvej generácie a k ich mytológiám, menej už podľa toho, do akej miery boli jej členovia nadaní. Preto sa vytvorili tieto skupiny:

d) „spoluúčinkujúci“ — myslím tým tých, ktorí kolaborovali s novými režisérmi, kritikmi a tzv. kultúrno-ideologickými koryfejmi, za čo boli obsadzovaní aj do hlavných rolí a mohli účinkovať aj mimo divadla; chvalabohu, nebolo ich veľa, väčšiu skupinu tvorili

e) „anonymní“ — tí, ktorí začali s remeslom v tzv. normalizačnom období a ktorí využili hitáty a póry nového poriadku a pod heslom „kto sa veľa pýta, veľa sa dozvie“ na predstaveniach najradšej robili tzv. „vatu“;

f) „ironci“ — (v zmysle Kierkegaardovho chápania, podľa ktorého sa im celé ich tu-bytie stalo cudzie a nepravdepodobné); je to tá skupina, ktorá ako študentská bola svedkom onoho pamätného predstavenia (dokonca ich niektorí vtedajší jeho aktéri aj učili remeslu), lenže na rozdiel od celej prvej generácie sa v nej nefixovali reálie tohto predstavenia, ale jeho zmysel — trocha pateticky by som mohol povedať *dejinný odkaz*, ktorý celú túto skupinu citovo-kognitívne staval mimo dejov uplynulých dvadsiatich rokov.

Okrem reprezentantov minulosti a prítomnosti tu máme aj potenciálnych aktérov nášho remesla, je to skupina

g) „tabula rasa“ — teda tí, ktorí ešte študujú alebo budú študovať a voči ktorým máme všetci obrovskú zodpovednosť pripraviť ich ako dobrých hercov odborne aj morálne.

Saulus alebo Paulus, čiže problém nezaujatosti

Identifikácia generácií je len východiskom a základom k tomu, aby

sme mohli pomenovať spôsoby ich vzťahovania sa k minulosti a cesty morálne nedeformujúcich možností obratu. Ktorá z uvedených generácií môže mať teda nezaujatý vzťah k spomenutému obdobiu, prípadne ktorá sa môže „obrátiť“ bez nebezpečenstva straty vlastnej tváre alebo straty vieryhodnosti? Odpoveď na túto otázku je dôležitá preto, aby sme sa neobmedzili len na morálne odmietnutie celého bezprostredne predchádzajúceho obdobia, alebo, na druhej strane, na racionalizáciu všetkých kompromisov, majúcich vraj za cieľ zachrániť odbornosť a ľudí.

Vychádzam z toho, že nezaujatý pohľad môže mať len ten, pre koho táto doba existovala len *akoby*; ale nielen teraz, retrospektívne; ide o tých, ktorí tento životný pocit a interpretujúci vzťah mali aj vtedy, keď táto minulosť bola ešte fungujúcou realitou. Pre vyvolených a vydedených (a čiastočne aj pre trpených) bola doba smrteľne vážna, bola *skutočnosťou per se*, ktorá nedovoľuje odľahčený, ironický prístup, ale involvuje rôzne podoby tragického, prípadne infernálne smiešneho. Tieto skupiny — či si to uvedomujú alebo nie, či si to priznajú alebo nie — žijú stále v začarovanom kruhu predhistórie, histórie a posthistórie roku 1968, ktorý ich existenčne postihol, a preto hodnotenia budú buď morálne apelatívne alebo „reálne politicky“ apologetické. Ambivalentnosť trpených — morálny dištanc, ale nevyhnutná spoluexistencia s vyvolenými, či ľudské sympatie, ale aj možné odborné výhrady voči vydedencom — je takisto daná akceptovaním bývalej skutočnosti. Napriek tomu sa v nej najviac stretávajú odborné a morálne hodnotiace kritériá, ktoré sú u vyvolených a vydedených nevyhnutne schizmatické.

Spoluúčinkujúci zdieľajú osud vyvolených, pretože prijali za svoje pod-

mienky a normy zdanlivej legitimacy doby. Tú teraz stratili, preto nemôže byť ich „obrat“ ani odborne, ani morálne vieryhodný. Zaujatost je v ich prípade evidentná.

V prípade anonymnej vrstvy som bezradný, lebo neviem, do akej miery je v područí uplynulého alebo do akej miery stála mimo udalostí. V tomto prípade výroky a sudy členov tejto vrstvy budú stáť osebe a bude možné a nutné ich hodnotiť nezávisle od osudov vrstvy vôbec, no vo viazanosti na individuálne postoje.

Skupiny vyvolených a spoluúčinkujúcich sú cynické voči bezprostrednej minulosti a prítomnosti; skupina vydedencov je *nostalgická* voči predhistórii a histórii roku 1968 a prítomnosť chápe vo svetle návratu; skupina trpených je niekedy *bezradná* nad svojím prirodzeným spojenectvom s vydedencami. Jedine skupina ironikov a doteraz nemenovaná skupina ľudí, ktorá po roku 1968 *dobrovoľne* odišla zo scény, prežívajú dobu ako *ironickú* a odmieta cynizmus aj nostalgiiu. Keďže je táto skupina zrodením reflexívneho života svojich členov viazaná k onomu pamätnému predstaveniu, „obrat“ je tu znovuobjavením skutočného ja, je návratom k východiskovému bodu. Preto je pre členov tejto skupiny bezprostredná minulosť ničím, prípadne *skutočnosťou akoby*. Táto ničota získava najostrejšie kontúry z hľadiska nastupujúcej generácie, ktorá — či sa nám to páči alebo nie — je potenciálnou nositeľkou budúcnosti. Pre túto skupinu môže poslúžiť uplynulé obdobie nanajvýš ako morálne poučenie.

Na ceste vedúcej do Damašku bude pokračovať len paulusovská generácia ironikov a doterajších dobrovoľných vyhnancoz, ku ktorej sa pridajú skupiny doteraz anonymných jedincov a ku ktorej sa spojenecko-kriticky bude vzťahovať nastupujúca gene-

rácia. Na tom nič nemení ani fakt, že oporou a prirodzeným spojencom ironickej generácie sú hic et nunc bývalí vydedenci a trpení. Budú im tým, čím boli grécki filozofi pre cirkevných otcov.

Oprávnení a kompetentní. Ontická zaradenosť a určenosť generácií udáva len možnosti a horizonty ich náhľadu. Nevypovedá však o tom, kto je oprávnený a kto je kompetentný vypovedať o minulosti. To možno určiť na základe dvoch kritérií: časového a morálno-odborného.

a) Časové kritérium: oprávnenosť je daná minulosťou, je akýmsi dedičným právom účasti na minulosti; podľa toho sú oprávnení všetci, ktorí boli dosadzovaní do rôznych rolí na minulých predstaveniach; sólisti aj komparz. Kompetentní budú tí, ktorí dokážu dôveryhodne prekonať hľadisko doterajšieho proscénia i obmedzenosť role, redukovanej na prinesenie pohára vody na scénu. Kritériom sú teda požiadavky budúcnosti a akési večné normy, platné pre naše remeslo.

b) Morálno-odborné kritérium: oprávnení sú tí, ktorí morálne alebo odborne spoluutvárali minulosť. Zrejme to nie sú tí istí, či aspoň nie v tom istom zmysle morality. Kompetentní môžu byť len tí, u ktorých je dôkaz a záruka jednoty morality a odbornosti. Nestačí byť len dobrým hercom alebo byť len morálne bezúhonným, nevinným či poškodeným.

Keďže teraz je *nutná radikálna zmena*, nie som presvedčený o plnej kompetentnosti prvých troch generácií, vyčlenených z hľadiska časového kritéria. Zrejme budú potrebné kompromisy aj v prípade uplatnenia druhého kritéria. Najmä preto, lebo u nás došlo k tragickej schizme morality a odbornosti. Pri hereckom výkone treba už konečne dokonale sklbiť zvládnutý text a hlboko — až po zmenu osobnosti — prežitú rolu. Čo je evi-

dentné: v otázkach odbornej kompetentnosti budú nutné ešte dlhotrvajúce výskumy; to, čo rozhoduje teraz, je *morálny postoj a morálna určenosť*. Na každej ceste treba urobiť prvý krok!

Tragédia a katarzia. Čo ale znamená a aké dôsledky má táto kompetentnosť? Podľa mňa také, že generácia „vydedencov“ je zatratená na *tragickú rolu*. Ak je totiž oprávnená aj kompetentná, musí bojovať za nové. To ale môže vykonať len pod podmienkou, že radikálne zúctuje so svojou minulosťou. Pre ňu je to však ontologicky a ľudsky nemožné. Ontologicky preto, lebo jej odborný život nebol kontinuálny; k stanoveniu vlastnej identity sa musí vrátiť k roku 1968. Ľudsky zasa preto, lebo celkom pochopiteľne má morálne spory s generáciou „vyvolených“ a cez nich sa viaže k uplynulému obdobiu. A je vždy tragické, ak je boj za niečo nové ohraničený intímnym vzťahom k minulosti. Preto sa mi zdá, že ďalšia cesta tejto generácie sa rozvetvuje: buď bude brániť vlastnú identitu, spočívajúcu v onom pamätnom predstavení, a potom sa ďalšie inscenácie budú realizovať bez nej, alebo po morálnej satisfakcii túto minulosť pochová.

Tragickú vinu si zasa musí priznať generácia „vyvolených“, ktorej

členovia čiastočne z osobných pohnútok alebo v súlade s logikou ich osobnej biografie, či dokonca pre prílišnú viazanosť na mocenskú štruktúru zapríčinili ruptúru vo vývoji nášho remesla a osudovo pozmenili životy svojich bývalých kolegov. Až nápadne mi toto rozdelenie skupín a ich charakteristík pripomína štruktúru a dej antickej tragédie. Z čoho mi vyplýva aj to, že aj *protagonisti* (vydedenci) aj *tritagonisti* (vyvolení) sú poznačení touto drámou. Kontinuitu zosobňujú *deuteronisti* ako svedkovia drámy.

Osudové stretnutie protagonistov a tritagonistov tragédie posledných vyše dvadsiatych rokov ale — dúfam — prinesie potrebnú *katarziu* pre nás všetkých, aby sme očistení mohli začať robiť budúcnosť. Pokúsim sa záverom identifikovať, čo môže priniesť katarzia pre jednotlivé generácie. Pre vydedencov to bude *zadosťučinenie*; pre trpených *odľahčenie ťaživosti ich ambivalentného bytia*; pre vyvolených zrieknutie sa profesionálnej moci a najmä *priznanie si minulosti*; pre ironikov *návrat k východisku a dištanc* od spoluúčinkujúcich; pre anonymných *prebudenie sa* a sebaidentifikácia; pre spoluúčinkujúcich *morálna kocovina* (ak sú jej schponí); pre začínajúcich *vyčistená scéna*.

Diskusný príspevok J. Cígera

Zdá sa mi, že sa k aktuálnym problémom nášho súčasného vývoja vo verejnom živote a vo filozofii nepristupuje zo skutočného filozofického nadhľadu, obrazne povedané, z vtáčej perspektívy, ktorá by vo filozofii mala byť perspektívou orla. Nechcem tým povedať, že si prisudzujem taký bystrozrak, avšak podľa životných osudov súdím, že som aspoň bielu vranou.

Prevažná časť mladšej generácie, ktorá neprešla mojimi prednáškami, neštudovala moje práce a čerpala informácie z kamarádskeho prameňa, ma ani nepozná. Filozofické štúdiá som prakticky dokončil v Prahe, za prvej republiky, kde si ma predtým autority fakulty pozvali na pohovor, v ktorom ma vyzvali, aby som po dokončení neopúšťal Prahu. Dostalo sa mi ubezpečenia, že sa o mne hovorilo

dentné: v otázkach odbornej kompetentnosti budú nutné ešte dlhotrvajúce výskumy; to, čo rozhoduje teraz, je *morálny postoj a morálna určenosť*. Na každej ceste treba urobiť prvý krok!

Tragédia a katarzia. Čo ale znamená a aké dôsledky má táto kompetentnosť? Podľa mňa také, že generácia „vydedencov“ je zatratená na *tragickú rolu*. Ak je totiž oprávnená aj kompetentná, musí bojovať za nové. To ale môže vykonať len pod podmienkou, že radikálne zúctuje so svojou minulosťou. Pre ňu je to však ontologicky a ľudsky nemožné. Ontologicky preto, lebo jej odborný život nebol kontinuálny; k stanoveniu vlastnej identity sa musí vrátiť k roku 1968. Ľudsky zasa preto, lebo celkom pochopiteľne má morálne spory s generáciou „vyvolených“ a cez nich sa viaže k uplynulému obdobiu. A je vždy tragické, ak je boj za niečo nové ohraničený intímnym vzťahom k minulosti. Preto sa mi zdá, že ďalšia cesta tejto generácie sa rozvetvuje: buď bude brániť vlastnú identitu, spočívajúcu v onom pamätnom predstavení, a potom sa ďalšie inscenácie budú realizovať bez nej, alebo po morálnej satisfakcii túto minulosť pochová.

Tragickú vinu si zasa musí priznať generácia „vyvolených“, ktorej

členovia čiastočne z osobných pohnútok alebo v súlade s logikou ich osobnej biografie, či dokonca pre prílišnú viazanosť na mocenskú štruktúru zapríčinili ruptúru vo vývoji nášho remesla a osudovo pozmenili životy svojich bývalých kolegov. Až nápadne mi toto rozdelenie skupín a ich charakteristík pripomína štruktúru a dej antickej tragédie. Z čoho mi vyplýva aj to, že aj *protagonisti* (vydedenci) aj *tritagonisti* (vyvolení) sú poznačení touto drámou. Kontinuitu zosobňujú *deuteronisti* ako svedkovia drámy.

Osudové stretnutie protagonistov a tritagonistov tragédie posledných vyše dvadsiatych rokov ale — dúfam — prinesie potrebnú *katarziu* pre nás všetkých, aby sme očistení mohli začať robiť budúcnosť. Pokúsim sa záverom identifikovať, čo môže priniesť katarzia pre jednotlivé generácie. Pre vydedencov to bude *zadosťučinenie*; pre trpených *odľahčenie ťaživosti ich ambivalentného bytia*; pre vyvolených zrieknutie sa profesionálnej moci a najmä *priznanie si minulosti*; pre ironikov *návrat k východisku a dištanc* od spoluúčinkujúcich; pre anonymných *prebudenie sa* a sebaidentifikácia; pre spoluúčinkujúcich *morálna kocovina* (ak sú jej schponí); pre začínajúcich *vyčistená scéna*.

Diskusný príspevok J. Cígera

Zdá sa mi, že sa k aktuálnym problémom nášho súčasného vývoja vo verejnom živote a vo filozofii nepristupuje zo skutočného filozofického nadhľadu, obrazne povedané, z vtáčej perspektívy, ktorá by vo filozofii mala byť perspektívou orla. Nechcem tým povedať, že si prisudzujem taký bystrozrak, avšak podľa životných osudov súdím, že som aspoň bielu vranou.

Prevažná časť mladšej generácie, ktorá neprešla mojimi prednáškami, neštudovala moje práce a čerpala informácie z kamarádskych prameňov, ma ani nepozná. Filozofické štúdiá som prakticky dokončil v Prahe, za prvej republiky, kde si ma predtým autority fakulty pozvali na pohovor, v ktorom ma vyzvali, aby som po dokončení neopúšťal Prahu. Dostalo sa mi ubezpečenia, že sa o mne hovorilo

na najvyšších miestach Republiky. Mám možnosť sa habilitovať a okrem toho do troch rokov mám sa stať členom československej vlády. Podľa všetkého mal som prevziať ministerstvo školstva. Nejaký čas uplynul od doby, keď na delovej lafete sprievod pod velením generála Syrového odvážal T. G. Masaryka na posledný odpočinok, kým sa na uliciach Prahy zjavili ríšski vojaci. Odchod na Slovensko bol preto nevyhnutný a predbežne skončil v Michalovciach, ktoré vtedy plnili akoby úlohu Sibíre pre gymnaziálnych nonkonformných profesorov. Po rôznych, aj nebezpečných osudoch, ktoré patria do podrobnejšieho životopisu, som sa nakoniec dostal do Bratislavy ako prednosta oddelenia pre organizáciu vedy a v tejto funkcii som iniciatívne spôsobil založenie Filozofického ústavu vtedajšej Akadémie vied a umení, ktorý sa potom automaticky stal terajším Filozofickým ústavom SAV.

Keď mi však môj vtedajší spolupracovník Dr. St. Felber oznámil potom, čo jemu samému bola znemožnená habilitácia na Prírodovedeckej fakulte, ako sa proti mne pracuje na politických miestach, odišiel som radšej do knižničnej služby a napokon na štúdium medicíny. Na viac ako šesťnásť rokov som prestal vystupovať ako filozof, no tým intenzívnejšie aj ako odborný lekár som riešil filozofické problémy, o nedoriešení ktorých som veril, že je základom praktických spoločenských paradoxov našej doby. Až potom, keď profesor Topoľský, vedúci Katedry filozofie na Lekárskej fakulte, usúdil, že v tíme potrebuje lekára-filozofa, umožnil mi návrat k prvotnému odboru, vyslal ma na filozofický kongres do Viedne a umožnil mi tam viac ako štvrtročný študijnopracovný pobyt, ktorý ma zachránil pred ďalším znemožňovaním. Nebolo

to ovšem bez problémov, pretože určitá kruhy ma stále považovali za syna Jozefa Cígra-Hronského, ktorý vtedy spolu s otcom žil už dávno v emigrácii. Dokonca ma chceli zbaviť bytu, čo znemožnila iba sťažnosť na ÚV KSS.

To všetko ma oprávňuje hovoriť k súčasnosti tým skôr, že mi pred odchodom do knižničnej služby a na štúdium medicíny znemožnili vydať už za štúdií v Prahe pripravovanú monografiu *O princípoch univerzálnej vedy Descarta*. Avšak ako vtedy, ani dnes nechcem podliehať citovej hystérii, ktorá hrozí k starým krivdám pripájať nové bez individuálnej diferencovanosti. Prekvapuje ma, že sa akoby zabúdalo na historický fakt, že od r. 1944 v členstve Komunistickej strany Slovenska z desiatich členov bolo deväť sociálnych demokratov. Viacerí z nich odmietli síce dohodu poslanca Ertla s Kompartiou v povstaleckej B. Bystrici, ale ostatní, ktorí nemohli poznať zákulisie, dobromyseľne prijali nové členstvo. Keby však neboli bývalí verní svojmu evolučnému a ľudskému postoju, sotva by bolo udalostí z r. 1968, a ani potom, pri všetkých tvrdostiach, by nebol nastal stav, že dnes žijú ľudia, ktorých možno rehabilitovať, a že dávnejšie vznikli publikácie a knihy, ktoré ostávajú hodnotou pre dnešky i zajtrajšky. Bolo dosť ľudí, ktorí pojem „socializmus“ nespájali s mechanicko-totalitárnym „poštátňovaním“. Našiel som takisto aj medzi „skalnými“ dosť ľudí, ktorí sa nezabudli radiť so svojím svedomím.

Myšlienková, citovo sfarbená povrchnosť sa pritom zračí v samom prístupe k filozofii. V štátnom zväzku, v ktorom žijú okrem štátovorných národov aj iné národnosti včítane zbytkov nemeckej, viaceré organizované vierovyznania, diferencované svetonázorové a kultúrne smery, tolerancia, súžitie a spolupráca pre spoločné cie-

le, pre demokraciu, nie je možná bez vysokého priemeru kultúrneho a právneho povedomia, a teda bez kultúry rozumu a svedomia. Medzi nástojčivými protikladmi možno sa totiž rozhodnúť iba na základe správne riadenej úvahy pri osobnostne prevládajúcom zmysle pre celok a vývoj, jeho špecificky ľudský smer. To však znamená filozofiu, ktorá je ako vitamín, bez ktorého nastupuje choroba a smrť. Citová hystéria bola v dejinách vždy krvilačná a je antidemokratická. Hegemónia ľudu nad mocenskými štruktúrami spoločnosti znamená vždy podstatnú jednotu súhrnu občanov, teda ich celok, v ktorom protivníci nie sú nepriatelia, ale snažia sa o spoločný, všetkými uznávaný a chápaný cieľ. Takýto zmysel pre celok a vývoj čestných ľudí, určených týmto zmyslom, je však sám princíp filozofie.

Filozofia je, bola a bude vždy jednotná vo svojej základnej problematike, teda v uznávaní potreby riešenia jedných a tých istých paradigiem zarúčeného poznania a praxe, ktorá nepopiera svoj zmysel. Iba dieťa bezpodmienečne verí, pretože inštinktívne dôveruje a musí dôverovať rodičovi, ale zrelý, historicky uvedomelý človek sa musí racionálne a zmysluplne rozhodovať za rizika bumerangového efektu aspoň v ďalších generáciách. Tu mu spravidla nepomôže cit, pretože miesto inštinktu človek dostal rozum, ale nadaná a kultivovaná rozvaha, používajúca základné paradigmy, ktorých teóriou a kultiváciou je filozofia. Je už raz taká historická doba, že aj viery treba oddôvodniť týmito paradigmami, ak nemajú viesť k slepým nenávisťam, k stádo-despotickému morálnemu komplexu, ktorý sa na „cudzieho“ vrhá ako na nečloveka. Každá teológia kultúrneho náboženstva dnes potrebuje teodiceu, historickú kritiku, jasnú logiku, prenikavú psychológiu a tak na

jej základe utváranie dialógu medzi z brutality vymanenými, typickými ľuďmi. Tomu istému sa nemôže vyhnúť ani ateológia, ak nemá byť iba negatívnym fideizmom, paradoxným nihilizmom.

Zo zorného uhla týchto myšlienok sa zdá, že sa dnes pričasto nie celkom zodpovedne pristupuje aj k tradícii T. G. Masaryka, k tomu, čo je zrozumiteľné iba stavom európskych vzťahov jeho doby a čo dodnes platne pretrváva. Tento pôvodne gymnaziálny profesor latinského jazyka vo Viedni a potom tamojší docent filozofie si veľmi a nie bez utrpenia uvedomoval základnú problematiku civilizovaného života a potrebu filozofie v ňom. Nadväzujúc na svetovú úroveň rakúskych filozofických škôl, najmä na idey svojho učiteľa Franza Brentana, orientoval sa preto v prvom rade na problém rozumu v jeho konkrétnom, t. j. kritickom, nielen formalistickom použití. Aj keď problémy v ich sústave nevyriešil, jeho *Základové konkrétne logiky* správne nastoľujú dodnes platné problémy a ukazujú na perspektívy potrebného riešenia. Tu sa plne prejavilo Masarykovo hlboké vzdelanie a filozofický naturel, ktorý ho viedol k druhému závažnému a kardinálnemu problému, k fenoménu agresivity zbavenej vyššieho duchovného regulatívu, ktorá sa obracia v samovražde aj proti svojmu nositeľovi, uvzatému za citový, pozemský zmysel života a precitlivelenému na utrpenie. Jeho štúdiá týkajúca sa síce samovraždy, ale implicitne aj vraždy, kriminality vôbec a tiež vojny, predstavuje jadro etickej problematiky, teórie osobnosti, kultúry svedomia, demokracie ako „politey“, teda nie ako mechanického útlaku menšiny väčšinou. Súvisí to aj s problémom, či možno zlu odporovať aj „železom“, problémom, ktorý Masaryk zodpovedal proti mienke L. N. Tolstého a jeho slo-

venských žiakov, Makovického a Škariana. Keďže teoretický rozum — a len preto — neposkytoval v tomto smere riešenie, Masaryk ho nachádza v pragmatizme ušľachtilého citu s jeho potrebou praktickej viery, v čom našiel chápaného žiaka v Karlovi Čapkoví.

Závažné nedostatky, omyly až zločiny v súčasnosti prekonávanej minulosti nespočívali na „šialenstve“ nikoho, ale práve na ideove odbrzdenej, vývojove domnele prospešnej agresivite, ktorá chcela zlo prekonať protizlom. Ideová motivácia tu zohrala svoju potencujúcu úlohu popri historických skúsenostiach. Tu treba vyzdvihnúť absolutizáciu „protirečenia“ a či „paradoxu“, jeho extrapolácie z oblasti spoločensko-historickej do ontologickej, mystického prenosu na predmet poznania a praxe. Paradoxy tvoria vskutku stránku sociálnej psychológie a nimi motivovaných vzťahov v dôsledku obmedzenosti stupňa kultúry v oblasti súdnosti, hodnotového zmýšľania a vzťahov, inštitúcií a poriadkov. Paradoxy sú nepochybné zlo, ktoré je prekonateľné syntézou v procese pozitívneho vývoja. Kult paradoxu je kultom negácie, metódy „klin klinom“, avšak bez rozriešenia problému „zákonitosti“, ktorá aj pri antagonizme nikdy nie je kontradikčnou, ale konkrétnou jednotou pozitívnych faktov. Konkrétna jednota vystupuje ako stupňovosť súvislostí, ktoré umožňujú podstatné formy zákonitostí, rámcovú, dynamickú, štatistickú a tendenciálnu. „Klin klinom“ odstraňuje zlo jedného zlom druhého a kult tohto zla nie je zmyslom pre všeobecne prospešný zákon, ale pre výhody silného. Filozoficky to vedie k paradoxnému nihilizmu, ktorý môže prípadne motivovať aj čiastočný humanistický prístup ako prostriedok moci.

Už K. Marx sa celoživotne a zrej-

me jednostranne zamerl predovšetkým na problém spoločensko-historických paradoxov, a najmä na problém majetkového *dominátu* v podobe súkromného vlastníctva, nie iba držby výrobných prostriedkov. História mu ukázala poučné prípady, keď „latifundia Italiam diruere“ a keď stredoveko-feudálne, faktické *poštátne* pôdy viedlo k despocii európskych „samurajov“, k uplatneniu stádo-despotického morálneho komplexu ako základnej charakteristiky vzťahu medzi zemepánom a poddaným. Zároveň sa živelné presadila potreba stupňovania remeselnej výroby, ktorá viedla ku vzniku mestských republík, k enklávam s masovou kultiváciou nielen výrobného, ale napokon aj politického, vedeckého a svetonázorového rozumu a tým ku konečnému rozbitiu feudálnych vzťahov. Avšak Marx teoreticky neprekoná problém extrapolácie spoločenského paradoxu na oblasť samej ontológie. Viedla ho k tomu osobne z rodičovského domu získaná pohotovosť k epikurejskému materializmu s jeho kontradikčným „clinamen“ napojiť hegelovské „protirečenie“. Preto ani nemohol napísať teóriu „subjektívnej dialektiky“, metódy utvárania teórie objektívnej dialektiky prírody. Pre robotnícke hnutie, ktoré sa mu prispôsobilo, tak tragicky začala chýbať „konkrétna logika“, teória základnej duchovnej kultúry. Súčasne začala chýbať na teórii objektívnych zákonitostí zakladajúca sa teória diferencovaných riadiacich štruktúr neparadoxnej spoločnosti. Nepochopil a dôsledne nedotiahol princíp plurality mocenských štruktúr, vyjadrený geniálnym Montesquieuom. Tzv. politická „totalita“, diletantské meno pre „*antipluralitu*“ parlamentných strán, je proti pluralite mocenských štruktúr práve koincidienciou riadiacich štruktúr, paradoxným riešením politickej moci, kto-

ré nakoniec nemôže stačiť a dusí tvorivosť. Musela zničiť aj sám princíp socializmu, ktorý môže byť iba účelným domyslením demokracie až do oblasti ekonomiky, ako prenikavo vystihol M. R. Štefánik vo svojej reči v Čeljabinsku. Základnou chybou v antipluralite nebola preto predovšetkým chýbajúca pluralita strán, ale práve nedostatok podstatnej diferenciácie riadiacich štruktúr moci zákonodarnej, súdnej, výkonnej, ideovej a ekonomickej, medzi ktorými vlastnému „štátu“ patrí iba moc výkonná. Z tejto plurality riadiacich spoločenských systémav rozhodujúci význam patrí trojkomorovému parlamentu pre všeobecné zákonodarstvo, duchovnú kultúru a ekonomiku. Odtiaľ potom druhotne vyplýva pluralita strán, odborových zväzov a kultúrnych korporácií, avšak bez možnosti škodiť všeobčianskej hegemonii nad mocenskými štruktúrami, škodiť kultúrne vyspelému ľudu, jeho verejnému „blahu“, z ktorého nemožno vydediť nikoho, kto čestne plní záväzky tvorenia hodnôt v duchu lojality k zákonu a bez akéhokoľvek nečestného a zotročujúceho konformizmu.

Ziaľ, socialistické hnutie ostalo nielen bez základnej gnozeologickej teórie duchovnej kultúry, ktorou nie sú akokoľvek ušľachtilé citové deklarácie, ale aj bez vlastnej teórie štruktúry socialistického zriadenia, t. j. princípu „sociality“, sociálnej ľudskosti primeraného usporiadania riadiacich a subordinovaných štruktúr. Iniciatívna tvorivosť a poriadok ostali bez harmonického vyrovnania. Lenin si cez vojnu uvedomil základný nedostatok pôvodného marxizmu, ale jeho náčrt riešenia ostal dlho nevyužitý a nakoniec vlastne skarikovaný v zmysle pragmatisticky poňatého paradoxného nihilizmu. Úsilie sovietskych filozofov o komplexnú teóriu dialektiky v prácach Fedosejeva a je-

ho druhov sa nakoniec zrieklo Descartovho „Cogita“, tohto domysleného sokratovského princípu, ktorý pretrvával cez tradície Aurelia Augustina i v scholastike, najmä cez Dunsu Scota, a tvorí základný duchovný princíp Európy, ktorý sa prirodzene spája s podstatným princípom kresťanskej vzájomnosti. Vzdali sa tak nielen Descarta, ale aj subjektívnej stránky Marxovho pojmu praxe, ako ju zdôrazňoval sám Marx v Tézach o Feuerbachovi, jej rozvinutia v racionálne dialektickom a nie pragmaticko-vulgárnom smere. Tento prístup z hľadiska teórie paradigiem sa nedá pomenovať. Na takomto stanovisku spočívalo aj ničenie nášho životného diela.

Nestačí však iba kritizovať, deklarovat, vzosne a učene hovoriť, ako si niektorí predstavujú filozofiu. Treba tvoriť v oblasti kardinálnych problémov. Pre osobne zodpovednú, inteligentnú tvorivosť treba zabezpečiť podmienky bez možnosti podrazov rôznymi mafiami. Ide pritom o tvorivosť, ktorá neostáva iba majetkom úzkej elity vyvolencov, ale stáva sa postupne v jej princípoch a základných postojoch druhou prirodzenosťou zodpovedného ľudu. Takúto organizáciu podmienok chcel na Slovensku uviesť do života Jozef Cíger-Hronský, a tak sa o nej zmienil, keď na ceste k americkým Slovákom s cieľom zabezpečiť si ich finančnú pomoc stretol sa so mnou v Prahe, v Štefánikovej koleji, kde som v tie časy študoval.

V záujme čo najširšej a najhlbšej národnej kultúry mala by pracovať inštitúcia, ktorá by v sebe zjednotila práve tak všenárodno-osvetovú, ako aj iniciatívnu kultúrnu, predovšetkým duchovnú funkciu, a v takom rámci plnila adekvátne úlohy aj najvyššej vedeckej inštitúcie. Skutočnú prax nemožno totiž oddeľovať od teórie. Inštitúcia by takým spôsobom umožňovala na širokej základni člen-

skej účasti na diele národnej kultúry vznik veľkých budúcich osobností. Tie-to by začleňovali dosiaľ zneuznaný národ do medzinárodnej kultúrnej spoločnosti a boli by prejavom jeho národnej identity. Každé poškodzovanie takejto identity sa zameriava proti vzniku takýchto osobností. V záujme tohto odkazu J. C. Hronského obraciam sa na Slovenské filozofické združenie, aby sa všemožne zasadilo za plnú reštitúciu vedeckých odborov Matice slovenskej a za prinavrátenie všetkých jej inštitúcií, ktoré z iniciatívy Hronského vznikli finančnou pomo-

cou amerických Slovákov. Ide o to, aby nakladateľská činnosť obnovenej Matice disponovala všetkými prostriedkami, ktoré by umožnili jej plné pôsobenie, napríklad jej niekdajšou Neografiou. Akadémia vied, zameraná na špeciálne oblasti, nemôže sama osebe plniť funkciu Matice a ani ju nikdy neplnila kým naopak Matice svojím účinkovaním prostredníctvom vedeckých odborov, oživotvorených nadšenými ľuďmi, môže kompletizovať a podnecovať aj stupňovanie úrovne vedeckej činnosti Akadémie a vysokých škôl.

Diskusný príspevok B. Schaefera-Valehracha

AKO BY SA MAL FORMULOVAŤ VZŤAH MOCI POLITIKY A ROZUMU VEDY (A FILOZOFIE)?

Mal som veľa času — vyše dvadsať rokov vyradenosti z vedeckého pracoviska — rozmýšľať o príčinách situácie, v ktorej sa nachádzame, kedy sa zrazu zrútila zdanlivo nenarušiteľná spoločenská stavba, budovaná na údajne vedeckom základe.

No mal som málo času uvažovať, ako predísť vyradeniu z vedeckej práce, keď som sám prispel k zrúteniu zdanlivo neotrasiteľných Leninových semiologických náhľadov v štúdií, uverejnenej v zborníku Juraja Bobera *Problémy dialektiky* v roku 1968.

Z obáv a potreby vopred obhájiť svoju opovážlivosť a predísť vyradeniu z práce som sa zamyslel všeobecne nad etikou vedeckej práce pri súčasnom členstve v komunistickej strane a dospel som k pravému opaku: úchylku od klasika Lenina v čiastkovej gnozeologickej otázke som dovŕšil úchylkou od chápania postavenia inteligencie, platného v zmysle ideológie komunistickej strany, teda úchylkou v chápaní vzťahu rozumu ve-

dy a moci politiky: namiesto „služkovania“ politike som priznal vede právo a povinnosť utvoriť s mocou straníckej politiky „federáciu“. No pochybovať o vedeckosti učenia klasikov, o vedeckosti politického programu strany a o vedeckom charaktere realizácie jej programu nebolo dovolené.

Z moci ústavného zákona sa generáciám sugerovalo, že marxizmus-leninizmus je vedecká filozofia — nie iba ideológia — ako návod na vedec-kú premenu — nielen vysvetľovanie — sveta.

Preto bolo prekvapujúce, že po ideologickej iniciatíve M. S. Gorbačova európske vládnuce štruktúry komunistickej strany aj s celým aparátom vedy a filozofie vykonalí rýchlu a pokojnú sebalikvidáciu.

Pôvodný militantný program svetovej násilnej revolúcie v mene budúceho pozemského raja sa dnes predkladá nášmu občanovi ako do archívu histórie odložená utópia, a to z podnetu *študentov*. Skutočnosť je iná pre dve rozličné okolnosti: na jednej strane, pôvodný koncept revolúcie bol fakticky archivovaný spojenectvom Stalinovho „komunistického“ režimu

skej účasti na diele národnej kultúry vznik veľkých budúcich osobností. Tie-to by začleňovali dosiaľ zneuznaný národ do medzinárodnej kultúrnej spoločnosti a boli by prejavom jeho národnej identity. Každé poškodzovanie takejto identity sa zameriava proti vzniku takýchto osobností. V záujme tohto odkazu J. C. Hronského obraciam sa na Slovenské filozofické združenie, aby sa všemožne zasadilo za plnú reštitúciu vedeckých odborov Matice slovenskej a za prinavrátenie všetkých jej inštitúcií, ktoré z iniciatívy Hronského vznikli finančnou pomo-

cou amerických Slovákov. Ide o to, aby nakladateľská činnosť obnovenej Matice disponovala všetkými prostriedkami, ktoré by umožnili jej plné pôsobenie, napríklad jej niekdajšou Neografiou. Akadémia vied, zameraná na špeciálne oblasti, nemôže sama osebe plniť funkciu Matice a ani ju nikdy neplnila kým naopak Matice svojím účinkovaním prostredníctvom vedeckých odborov, oživotvorených nadšenými ľuďmi, môže kompletizovať a podnecovať aj stupňovanie úrovne vedeckej činnosti Akadémie a vysokých škôl.

Diskusný príspevok B. Schaefera-Valehracha

AKO BY SA MAL FORMULOVAŤ VZŤAH MOCI POLITIKY A ROZUMU VEDY (A FILOZOFIE)?

Mal som veľa času — vyše dvadsať rokov vyradenosti z vedeckého pracoviska — rozmýšľať o príčinách situácie, v ktorej sa nachádzame, kedy sa zrazu zrútila zdanlivo nenarušiteľná spoločenská stavba, budovaná na údajne vedeckom základe.

No mal som málo času uvažovať, ako predísť vyradeniu z vedeckej práce, keď som sám prispel k zrúteniu zdanlivo neotrasiteľných Leninových semiologických náhľadov v štúdií, uverejnenej v zborníku Juraja Bobera *Problémy dialektiky* v roku 1968.

Z obáv a potreby vopred obhájiť svoju opovážlivosť a predísť vyradeniu z práce som sa zamyslel všeobecne nad etikou vedeckej práce pri súčasnom členstve v komunistickej strane a dospel som k pravému opaku: úchylku od klasika Lenina v čiastkovej gnozeologickej otázke som dovŕšil úchylkou od chápania postavenia inteligencie, platného v zmysle ideológie komunistickej strany, teda úchylkou v chápaní vzťahu rozumu ve-

dy a moci politiky: namiesto „služkovania“ politike som priznal vede právo a povinnosť utvoriť s mocou straníckej politiky „federáciu“. No pochybovať o vedeckosti učenia klasikov, o vedeckosti politického programu strany a o vedeckom charaktere realizácie jej programu nebolo dovolené.

Z moci ústavného zákona sa generáciám sugerovalo, že marxizmus-leninizmus je vedecká filozofia — nie iba ideológia — ako návod na vedec-kú premenu — nielen vysvetľovanie — sveta.

Preto bolo prekvapujúce, že po ideologickej iniciatíve M. S. Gorbačova európske vládnuce štruktúry komunistickej strany aj s celým aparátom vedy a filozofie vykonalí rýchlu a pokojnú sebalikvidáciu.

Pôvodný militantný program svetovej násilnej revolúcie v mene budúceho pozemského raja sa dnes predkladá nášmu občanovi ako do archívu histórie odložená utópia, a to z podnetu *študentov*. Skutočnosť je iná pre dve rozličné okolnosti: na jednej strane, pôvodný koncept revolúcie bol fakticky archivovaný spojenectvom Stalinovho „komunistického“ režimu

so západným kapitalizmom proti Nemecku, a na druhej strane, napriek všetkému, v tieni prstov usmievavých diplomatov (zdvihnutých napr. pri pripustení vôle Nemcov z obidvoch strán zbúrať berlínsky múr) sa dosiaľ naznačujú arzenály diabolských zbraní supervelmocí (aj tých menších), vedľa ktorých techniky koncentračných táborov boli feudálne manufaktúry.

Pre ideológov, najmä pre tých, ktorí to mysleli s občanmi sveta dobre, hoci naivne, vznikajú neriešiteľné otázky, napríklad: „Čo si počneme s naším postkomunizmom?“, „Čo zostane z KSČ?“ a pod. Vznikajú aj naivné, až komické pokusy zistiť príčiny zlyhania komunistickej revolúcie: napríklad J. K. Galbraith sa domnieva, že „keď socializmus dospel, stretol sa s úlohou, ktorú Marx ani Lenin nepredvídali — s výrobou spotrebného tovaru v celej súčasnej mnohotvárnosti...“

Vedecká inteligencia sa nevyhne povinnosti postaviť otázku príčin zlyhania Marxovej a Leninovej teórie svetovej proletárskej revolúcie ako iba *podotázku* s celou tvrdosťou skutočnosti: *Nezlyháva svetová inteligencia, počnúc konštrukciou jadrových zbraní, spôsobom až hrozivým?*

Konštrukciou superzbraní, ktoré

spochybňujú nielen silu nás, ale existenciu celého ľudstva, teória násilnej svetovej revolúcie stratila zmysel: jej klasikovia nerátali so spoločenským faktorom inteligencie a ešte menej s povinnosťou vedy pracovať rozumom. Dokonca oni sami, Marx i Lenin, ale osobitne Stalin, prispeli k morálnej korupcii inteligencie tým, že ju degradovali, že z jej potencií mali záujem iba o jej um, spojený s prefíkanosťou, teda amorálnosťou, že ju postavili do funkcie sluhu robotníckej triedy, pričom na ostatnú — lepšie platenú — časť svetovej inteligencie ani nereflektovali: pripadala im ako zanedbateľná vrstva, ani nie trieda, ktorá každému lacno predá svoju prefíkanosť.

Ale, ako hovoril T. G. Masaryk, „chytráci jsou konec konců hloupí“.

Nebola v roku 1968 u nás vhodná situácia pripomenúť politikom, že svet ako celok nemožno viesť mocou superzbraní, ale rozumom vedy suverénnej inteligencie? Že vedenie spoločnosti musí aj najviac vedieť? Že politika musí s rozumom vedy a filozofie uzavrieť prinajmenej rovnoprávny zväzok?

Domnievam sa, že dnes by sme mali mať na tieto otázky konkrétne, praktické odpovede.

Diskusný príspevok M. Oravcovej

PODIEL VIERY NA FORMOVANÍ PRESVEDČENIA

Podnetom k nasledujúcej úvahe sa stalo jedno jediné slovo, ktoré vôbec nie je filozofickou kategóriou, ale obyčajnou príslovkou času — slovo *najneskôr*, ktoré na minulosť stretnutí SFS (v diskusií po prednáške prof. Kocku) použil pán Zemko, keď odmietol vysvetlenie tých filozofov, ktorí na obranu svojich postojov v

uplynulých dvadsiatich rokoch uvádzajú, že v domnení, že sa podieľali na správnej veci, verili, že napriek niektorým chybám pomôžu uviesť do života parciálne pozitíva. Odmietnutie p. Zemku spočívalo v tom, že podľa neho zastávať takýto názor je naivnou vierou preto, že *najneskôr* rok 1968 musel každému otvoriť oči a a urobiť jasno.

Slovíčko *najneskôr*, ako ste si iste všimli, vyjadruje časovú dimenziu

so západným kapitalizmom proti Nemecku, a na druhej strane, napriek všetkému, v tieni prstov usmievavých diplomatov (zdvihnutých napr. pri pripustení vôle Nemcov z obidvoch strán zbúrať berlínsky múr) sa dosiaľ naznačujú arzenály diabolských zbraní supervelmocí (aj tých menších), vedľa ktorých techniky koncentračných táborov boli feudálne manufaktúry.

Pre ideológov, najmä pre tých, ktorí to mysleli s občanmi sveta dobre, hoci naivne, vznikajú neriešiteľné otázky, napríklad: „Čo si počneme s naším postkomunizmom?“, „Čo zostane z KSČ?“ a pod. Vznikajú aj naivné, až komické pokusy zistiť príčiny zlyhania komunistickej revolúcie: napríklad J. K. Galbraith sa domnieva, že „keď socializmus dospel, stretol sa s úlohou, ktorú Marx ani Lenin nepredvídali — s výrobou spotrebného tovaru v celej súčasnej mnohotvárnosti...“

Vedecká inteligencia sa nevyhne povinnosti postaviť otázku príčin zlyhania Marxovej a Leninovej teórie svetovej proletárskej revolúcie ako iba *podotázku* s celou tvrdosťou skutočnosti: *Nezlyháva svetová inteligencia, počnúc konštrukciou jadrových zbraní, spôsobom až hrozivým?*

Konštrukciou superzbraní, ktoré

spochybňujú nielen silu nás, ale existenciu celého ľudstva, teória násilnej svetovej revolúcie stratila zmysel: jej klasikovia nerátali so spoločenským faktorom inteligencie a ešte menej s povinnosťou vedy pracovať rozumom. Dokonca oni sami, Marx i Lenin, ale osobitne Stalin, prispeli k morálnej korupcii inteligencie tým, že ju degradovali, že z jej potencií mali záujem iba o jej um, spojený s prefíkanosťou, teda amorálnosťou, že ju postavili do funkcie sluhu robotníckej triedy, pričom na ostatnú — lepšie platenú — časť svetovej inteligencie ani nereflektovali: pripadala im ako zanedbateľná vrstva, ani nie trieda, ktorá každému lacno predá svoju prefiikanosť.

Ale, ako hovoril T. G. Masaryk, „chytráci jsou konec konců hloupí“.

Nebola v roku 1968 u nás vhodná situácia pripomenúť politikom, že svet ako celok nemožno viesť mocou superzbraní, ale rozumom vedy suverénnej inteligencie? Že vedenie spoločnosti musí aj najviac vedieť? Že politika musí s rozumom vedy a filozofie uzavrieť prinajmenej rovnoprávny zväzok?

Domnievam sa, že dnes by sme mali mať na tieto otázky konkrétne, praktické odpovede.

Diskusný príspevok M. Oravcovej

PODIEL VIERY NA FORMOVANÍ PRESVEDČENIA

Podnetom k nasledujúcej úvahe sa stalo jedno jediné slovo, ktoré vôbec nie je filozofickou kategóriou, ale obyčajnou príslovkou času — slovo *najneskôr*, ktoré na minulosť stretnutí SFS (v diskusii po prednáške prof. Kocku) použil pán Zemko, keď odmietol vysvetlenie tých filozofov, ktorí na obranu svojich postojov v

uplynulých dvadsiatich rokoch uvádzajú, že v domnení, že sa podieľali na správnej veci, verili, že napriek niektorým chybám pomôžu uviesť do života parciálne pozitíva. Odmietnutie p. Zemku spočívalo v tom, že podľa neho zastávať takýto názor je naivnou vierou preto, že *najneskôr* rok 1968 musel každému otvoriť oči a a urobiť jasno.

Slovičko *najneskôr*, ako ste si iste všimli, vyjadruje časovú dimenziu

morality. A už niekoľko mesiacov je práve ona deliacou čiarou, osou našich vzťahov, práce a budúcnosti. Kým sa s ňou nevyrovnáme ako filozofi, a obávam sa, že pritom nebudeme môcť obísť Kantovu rigoróznosť v otázkach morálnych postojov, mali by sme sa s ňou vyrovnáť ako ľudia a kolegovia.

Preto si treba uvedomiť, že stanovovať tu akúkoľvek časovú dimenziu, hranicu morality, a až od nej začínať hodnotenie ďalšieho vývoja znamená:

1. stavať sa na akýsi arbitrážny začiatok, nerešpektovať ani filozofické a vôbec ľudské poznanie, ani tragickú skúsenosť mnohých generácií, ktoré v totalitách tvorili väčšinu. a pre ktoré si ideály humanizmu, demokracie, i keď „iba“ v podobe obyčajnej ľudskosti, porozumenia, zachovávali trvalú platnosť;

2. znamená to vyzátvorkovať možnosť, že by aj tí, ktorým sa — obrazne povedané — oči predsa len, i keď v poslednú morálne legitímnu chvíľu, otvorili, boli takto odsudzujúco hodnotení;

3. prijať, i keď iba na čas, túto naivnú vieru. Lenže prijať túto vieru, zotrvať v nej, ba dokonca kvalifikovať takto svoje stanovisko v teoretickej oblasti alebo sociálno-politickej, t. j. v oblastiach, ktoré sa filozofov v našej spoločnosti dotýkali predovšetkým, je jednoducho nezdôvodniteľné.

Vzťah filozofa k svojmu predmetu predsa nemôže byť vierou, rovnako ako nemožno vyžadovať vieru vo výsledky jeho poznania, resp. v to, čo sa za poznanie, vedecké poznanie, vydávalo, využívajúc aj veľmi subtilné spôsoby filozofickej argumentácie, napríklad na pôde dialektiky. Mám na mysli známe východiská: marxizmus je jediná vedecká filozofia; triedne hľadisko je rozhodujúcim merít-

kom posudzovania všetkých výtvorov ľudského ducha, rozhoduje nielen o ich povahe, ale v praxi aj o práve na existenciu schránky, v ktorej tento duch prebýva — na existenciu profesionálnu či holú; vízia neurčitej, vzdialenej a nesituovanej budúcnosti či nekonečnej cesty postihovania pravdy, ktorá bola nezlučiteľná s trvale kampaňovitým, bojovým nasadením dnešnej momentálnej pravdy potenciálne proti všetkým, aktuálne proti inštinktívne vytipovaným skupinám triednych nepriateľov atď.

To, že sa marxistická filozofia pestovala ako viera, ukazuje napríklad to, že ignorovala vlastnú proklamáciu, že kritériom jej pravdy je prax. O jej rozpore s vedeckými ambíciami tejto filozofie, ktorý tu vzniká, myslím, ani netreba hovoriť.

Lenže, aby som sa vrátila k východisku, pravda či nepravda tých téz nemôže závisieť ani od individuálneho zážitku, ani od osobnej empirie. Zastávať takéto názory nie je filozofickým poznaním, ale naivnou vierou — a to rovnako inde ako u nás, po r. 1968 ako pred ním, pred r. 1956 ako aj v r. 1948.

A tu možno uvažovať aj o probléme nezlučiteľnosti tejto naivnej viery s určitým časovým posunom morálneho hodnotenia.

No preto, že aj filozofom oslňujúca perspektíva zabláňala výhľad na reálnu skutočnosť, katarziu pre všetkých, ktorí, hoci boli marxisti, sa z histórie nepoučili, ohlásili tanky. Ukazuje sa však, že len tí ňou prešli a len tí sa zo stúpcov mesianizmu stali filozofmi, zo spasiteľov občanmi, ktorí si ju uvedomili — spravidla v momente, keď začali žiť život obetí. Všetkým ostatným, i tým, čo katarziu odsunuli, ju ohlásili obušky. Ale niet už preverovacích komisií, ktoré by im ju uľahčili.

Skúsenosť jedných i druhých bo-

la pre moju generáciu nedoceneným poznáním teoretických nedostatkov teórie a potvrdením ani dialektický a iným spôsobom nejzjednotiteľných rozporov života v totalite. Popri nomenklatúrnom systéme, ktorý nás

svojím spôsobom držal v izolácii, nás práve ona utvrdila v pocite ak aj nie neautentických subjektov v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch, tak v každom prípade v pocite subjektov neidentifikovaných so situáciou.

Diskusný príspevok M. Kováčika

OD SLUŽBY POLITIKE K SLUŽBE POLIS

1. V nedávnom minulom čase, keď som bol v obklúčení a zahnaný do spoločenského a kultúrneho „inobytia“ veľmi „nevkusnými“ členmi istej strany a ich biľakovsko-pirošíkovsko-ševcovskej siete v „srdci Slovenska“, bola moja optika, ktorou som sa díval ako nestranník a bez kontaktu s opozíciou na problémy pobytu filozofie v slovenskej kultúre a jej perspektívy, zahmlievaná určitou, podľa mojej mienky dosť rozšírenou ilúziou. Domnieval som sa totiž, že kdesi, len nie tam kde žijem, ale kdesi v komunistickej strane či blízko nej jestvujú „tajné zásoby“ skutočného socializmu a zdravého marxizmu, že sú akísi sitniarski či blatnícki rytieri, ktorí v pravý čas zatrubia na trúbach slobody, a my, ticho a nenápadne vzdorujúci, opucujeme svoje šablíčky a zahartujeme im ostrie — a hŕ na nich. Práve to ostrie „demokratického socializmu“, ktorým sme sa za tých dvadsať rokov na „nich“ kedy-tedy blykli, samozrejme, vždy s neadekvátnou reakciou. Jakešovský režim vyliečil z tejto ilúzie o komunistickej strane nielen Havla, ale celé zástupy politicky mysliacich ľudí v tejto krajine. Vývoj nám poskytol oveľa viac. Komunistická strana po 17. novembri manifestuje dnes a denne to, že v jej bráne už dávno niet po nejakých rytieroch slobody a demokracie ani chýru, ani slychu. S dôkladnosťou samu-

raja rozptyľuje každú ilúziu o sebe a svojej totalitnej moci. Robí to však i za iné totalitné a antidemokratické štruktúry.

Slovenskí filozofi a slovenská filozofia prvý raz vo svojich dejinách dostávajú historicky bezprecedentnú šancu pestovať „lásku k múdrosti“ bez metafizických bariér teologicko-cirkevných, politicko-ideologických a stranícko-mocenských štruktúr.

2. Po mnohých rokoch vyučovania filozofie na strednej škole ma zaujali problémy šírenia filozofickej kultúry, didaktiky filozofie a participácie filozofie na formovaní intelektuálnej kultúry. Dnes sa mi zdá, že tieto problémy, okrem azylu pred nezmyselnou partajokraciou a hľadaním „rádu“ v „neřádě“ pseudosocialistickej školy, vyjavovali i paradoxnosť pobytu filozofie v rozličných častiach slovenskej kultúry v rokoch totálnej kracie komunistickej strany.

Ideologická, vedná a školská politika komunistickej strany (strany, ktorá sa po mravnom a politickom debakli vodkyne československého ľudu prijatím Poučenia drzo v tej istej chvíli etabluje ako otvorená nadľudová partajokracia v službe inej mocnosti), realizovaná rozsiahlou sieťou verných a oddaných ideológov, položila mnohé zábrany do cesty normálnemu pohybu filozofie v slovenskej kultúre. Podarilo sa im násilím natiahnuť filozofiu na Prokurstovo lôžko svojich cieľov, postupne obmedzovať a vytláčať profesionálnych filo-

la pre moju generáciu nedoceneným poznáním teoretických nedostatkov teórie a potvrdením ani dialektický a iným spôsobom nejzjednotiteľných rozporov života v totalite. Popri nomenklatúrnom systéme, ktorý nás

svojím spôsobom držal v izolácii, nás práve ona utvrdila v pocite ak aj nie neautentických subjektov v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch, tak v každom prípade v pocite subjektov neidentifikovaných so situáciou.

Diskusný príspevok M. Kováčika

OD SLUŽBY POLITIKE K SLUŽBE POLIS

1. V nedávnom minulom čase, keď som bol v obklúčení a zahnaný do spoločenského a kultúrneho „inobytia“ veľmi „nevkusnými“ členmi istej strany a ich biľakovsko-pirošíkovsko-ševcovskej siete v „srdci Slovenska“, bola moja optika, ktorou som sa díval ako nestranník a bez kontaktu s opozíciou na problémy pobytu filozofie v slovenskej kultúre a jej perspektívy, zahmlievaná určitou, podľa mojej mienky dosť rozšírenou ilúziou. Domnieval som sa totiž, že kdesi, len nie tam kde žijem, ale kdesi v komunistickej strane či blízko nej jestvujú „tajné zásoby“ skutočného socializmu a zdravého marxizmu, že sú akísi sitniarski či blatnícki rytieri, ktorí v pravý čas zatrubia na trúbach slobody, a my, ticho a nenápadne vzdorujúci, opucujeme svoje šablíčky a zahartujeme im ostrie — a hŕ na nich. Práve to ostrie „demokratického socializmu“, ktorým sme sa za tých dvadsať rokov na „nich“ kedy-tedy blykli, samozrejme, vždy s neadekvátnou reakciou. Jakešovský režim vyliečil z tejto ilúzie o komunistickej strane nielen Havla, ale celé zástupy politicky mysliacich ľudí v tejto krajine. Vývoj nám poskytol oveľa viac. Komunistická strana po 17. novembri manifestuje dnes a denne to, že v jej bráne už dávno niet po nejakých rytieroch slobody a demokracie ani chýru, ani slychu. S dôkladnosťou samu-

raja rozptyľuje každú ilúziu o sebe a svojej totalitnej moci. Robí to však i za iné totalitné a antidemokratické štruktúry.

Slovenskí filozofi a slovenská filozofia prvý raz vo svojich dejinách dostávajú historicky bezprecedentnú šancu pestovať „lásku k múdrosti“ bez metafizických bariér teologicko-cirkevných, politicko-ideologických a stranícko-mocenských štruktúr.

2. Po mnohých rokoch vyučovania filozofie na strednej škole ma zaujali problémy šírenia filozofickej kultúry, didaktiky filozofie a participácie filozofie na formovaní intelektuálnej kultúry. Dnes sa mi zdá, že tieto problémy, okrem azylu pred nezmyselnou partajokraciou a hľadaním „rádu“ v „neřádě“ pseudosocialistickej školy, vyjavovali i paradoxnosť pobytu filozofie v rozličných častiach slovenskej kultúry v rokoch totálnej kracie komunistickej strany.

Ideologická, vedná a školská politika komunistickej strany (strany, ktorá sa po mravnom a politickom debakli vodkyne československého ľudu prijatím Poučenia drzo v tej istej chvíli etabluje ako otvorená nadľudová partajokracia v službe inej mocnosti), realizovaná rozsiahlou sieťou verných a oddaných ideológov, položila mnohé zábrany do cesty normálnemu pohybu filozofie v slovenskej kultúre. Podarilo sa im násilím natiahnuť filozofiu na Prokurstovo lôžko svojich cieľov, postupne obmedzovať a vytláčať profesionálnych filo-

zofov z duchovného života Slovenska. O občianskom a ľudskom vynulovaní mnohých filozofov ani neveravím.

Napriek mocensko-subjektivistickým a ideologicko-deštruktívnym domyselným a dôkladným „opatreniam“ nepodarilo sa partajokrácii celkom a úplne zastaviť a zvrátiť objektívne vývojové tendencie duchovného života našej spoločnosti. Nepodarilo sa deštruovať celkom pomaly, ale iste sa od prvých rokov samostatného československého štátu rozvíjajúcu sféru slovenskej kultúry — intelektuálnu kultúru ako od skončenia vojny jestvujúcu povedomosť uplatniť ju ako vážnu spoločenskú masovú potrebu a cieľavedome ju pestovať na školách. Slovenská filozofia (hoci často s filozofmi v boľševickom kožáku, ktorým bol veru nekaľavý, ale i s takými, ktorým na nerozoznanie zrástol s vlastnou kožou) svojou povahou a možnosťami, potenciami, svojimi intímnymi kvalitami bola predurčená byť dušou, motorom, fundamentom všeobecnej a odbornej intelektuálnej kultúry. Boli obdobia, keď sa filozofia skutočne stávala tým mostom, po ktorom sa v intelektuálnej kultúre prechádza z brehu „ľudovej múdrosti“ a „zdravého rozumu“ na breh „múdrosti ľudského vedenia“ a „rozumného intelektu“. Filozofia sa tak udomácňuje na vysokých školách, dokonca tam na okamih v šesťdesiatych rokoch zakvitne originálnym kvetentvom, na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov sa tlačí do stredných škôl, ba napodiv, v nesmierne „hlúpej“ podobe na počiatku osemdesiatych rokov i na základné školy.

Samozrejme, že táto „zdravá“ tendencia šírenia filozofickej vedy ako súčasti intelektuálnej kultúry prostredníctvom školského vzdelávania sa postupne ideologicky, ale i pedagogicky sprznila, vulgárne spolitizovala a živý etos „lásky k múdrosti“ nasiakol

jedom scholasticko-epigónskej „mafie“ s mohutnými anti-intelektuálnymi efektami. Tendencia však ostáva, udržala sa a je prítomná v našej kultúre naďalej.

3. Je paradoxné, že túto „intelektuálnu“ funkciu filozofie využili práve ideológovia partajokracie. Vybudovaním siete straníckych výchovnovzdelávacích inštitúcií (VUML, KVŠP, VŠP) si vytvorili časopriestor na výchovu a vzdelanie zdatných odborníkov na komunistickú diktatúru a masy dokonale indoktrinovaných funkcionárov a akcionárov politickej moci „svojej rodnej“. Tretinu dávky „vzdelania“ v týchto školách predstavovala scholastická, tzv. marxisticko-leninská filozofia.

Nebolo by dnes nutné sa týmito ľuďmi, ktorí sa dobrovoľne, na základe svojej dobrovoľnej príslušnosti ku komunistickej strane dali indoktrinovať, zaoberať, keby ich počet, a najmä sociálny status niekde na pomedzí materiálnej a duchovnej kultúry neznepokojoval tým, že sa zrejme nadľho stanú, nech už je dnes ich vzťah k marxisticko-leninskej filozofii akýkoľvek, kategoriálnou bariérou pri formovaní modernej intelektuálnej kultúry. Neverím, že s tou „filozofickou kultúrou“, ktorú si osvojovali na rôznych „špukoch“ dokážu dnes na svojich pracoviskách absorbovať výdobytky svetovej vedy, technológie, filozofie, politiky či teológie atď.

4. Oveľa väčším nešťastím pre našu duchovnú kultúru je však nedobrovoľná indoktrinácia tzv. mafiou tisícov študentov, ktorej sa nedalo vyhnúť, ktorá bola doslova „existenciálnym nešťastím“ zrodenia sa v „srdci Európy“.

Nazdávam sa, že hoci straníckymi a inými previerkami boli rady učiteľov-filozofov nesmierne preriedené a rozriedené straníckymi doktrínami a fízľami, hoci nomenklatúrna košeľa

„rodnej strany“ bola skutočne stalin-sky oceľová, hoci priamo úmerne s úspešným budovaním rozvinutej socialistickej spoločnosti“ pribúdalo špic-ľov v triedach a posluchárňach, a preto opatrnosti nebolo nikdy nazvyš, treba uznať, že totálny krach filozofického vzdelávania na vysokých školách je podmienený i profesionálnou nepripravenosťou filozofov-učiteľov zvládnuť pedagogicky a didakticky objektívne potreby a nároky odborného štúdia na špecifickú i všeobecnú intelektuálnu kultúru. Primitívna a ustráchanosťou podmieňovaná „didaktizácia“ vyučovania filozofie viedla k sprimitívneniu vysokoškolského vzdelávania vôbec a k prirodzenému odporu geneticky normálnych študentov.

Filozofi na Slovensku si však musia uvedomiť, že zle odučená a primitívne didakticky „opracovaná“ tzv. mafia síce umožnila časti študentov rozoznať „kde leží naša bieda“, avšak bez „dobrej“, dokonale didakticky zvládnuť filozofie nemajú šancu rozpoznať „kde leží bohatstvo súčasného sveta“.

Filozofi musia otvorene a bez rozpakov a hryzenia svedomia brániť filozofiu ako základ intelektuálnej kultúry odborníka i občana, ako kľúč k svetovej kultúre a zároveň najúčinnější a najdostupnejší prostriedok „deproletarizácie“ inteligencie na Slovensku.

5. Napriek tomu, že stredné a základné školy nemali medzi svojimi múrmi priamu ideologickú kontrolu a indoktrináciu pri vyučovaní filozofických tém prostredníctvom ústavov marxizmu-leninizmu ako vysoké školy a že i vyučovanie v triedach je viac nezávislé a uzavretejšie, intímnejšie, určované väčšmi kvalitami učiteľa, takže kto chcel a nebál sa učiť aj filozofiu, ľahko to urobiť mohol, predsa však toto vyučovanie filozofie a pokusy pestovať intelektuálnu kultú-

ru narážalo na metadidaktické prekážky a permanentný zápas so školskou partajokratiou, s dobre organizovanými „vumlistami“ a kamarilami, okrádajúcimi štát cez školskú správu. I profesionálny status filozofa na týchto školách bol, a je doteraz, i oproti slovenskému priemeru mizerný. Tak sa stávalo, že i filozoficky dobre pripravení učitelia sa vyhýbali vyučovaniu filozofie, nevládali a nevládzu každý deň kotúľať syzifovský balvan „lásky k múdrosti“ ani do mierneho, ale všelijakou bylinou zarasteného vršku duchovnej kultúry slovenskej mládeže.

Občianska náuka, v rámci ktorej sa tzv. marxistická filozofia vyučovala, by sa mala čím skôr preprojektovať na široko koncipovanú náuku o spoločnosti (na báze sociológie, politológie, histórie a filozofie), pretože dnes nevyhovuje ani len ten názov, ktorý mládeži, bohužiaľ, podobne ako oveľa nevinnější slová *etika*, *Aristoteles*, *svetonázor* atď. — zaväňa „komunistickou propagandou“.

V rámci predmetu „náuka o spoločnosti“ by sa mala naprojektovať filozofická propedeutika (logika, dejiny filozofie a duchovnej kultúry, úvod do filozofie a filozofických disciplín). Táto propedeutika, umne zostavená a prispôbená typu školy a profilu absolventa, spolu s upevnením statusu filozofa na strednej škole (hoci atestáciou z problematiky detskej a mládežníckej filozofie), by sa mohla už dnes najefektívnejšie podieľať na likvidácii škôd na duchovnom a intelektuálnom živote mladej generácie, ktorá si svoj pohár horkosti totality a antihumanizmu nevedomky vypila skutočne do dna.

6. Osudy slovenskej filozofie v rokoch konsolidácie a v dňoch nežnej revolúcie by mali nás, filozofov, nútiť k zamysleniu nad pobytom filozofie v drsnom prostredí slovenského duchovného života a k tomu, aby sme

pre filozofovanie hľadali oporu nie v politicko-mocenských štruktúrach, ale vo vytvorení celej siete metafilozofických pomocných disciplín (teória filozofickej kultúry, teória intelektuálnej kultúry, didaktika filozofie, detská a mládežnícka filozofia atď.) a pomocných sociálnych inštitútov (profesionalizácia filozofa, filozofické školy, filozofické kluby, kruhy priateľov filozofickej kultúry atď.). Mali by sme už konečne prejsť od pestovania a

šírenia filozofickej kultúry tradičným autodidaktickým zaujatím a sokratovsky odvážne a komenskovsky umne uplatňovať heterodidaktický spôsob pestovania filozofickej a intelektuálnej kultúry slovenského občana a odborníka.

Sú však filozofi na Slovensku dnes pripravení povzniesť sa od servilnosti politickej strane, od bezmocnosti pred politikárčením ku skutočne múdrej službe našej spoločnej slovenskej polis?

Diskusný príspevok E. Várossovej

O FILOZOFII A MOCI

Na prvom zjazde Fóra vedcov a výskumníkov predniesla som 7. decembra 1989 úvahu na tému „Veda a moc“. Moje vystúpenie bolo motivované osobne naliehavým vnútorným tlakom hovoriť pri prvej verejnej príležitosti slobodne a otvorene o zle totalitnej moci a jej praktikách, uplatňovaných na rozvoj vedeckého myslenia a etiku vedeckej práce. Nešlo mi pritom o abstraktnú a všeobecnú analýzu problému. Hovorila som na základe vlastnej skúsenosti a sledovania polstoročného vývinu vedy na Slovensku, ktorá sa pre nepriazeň minulosti stihla ešte sotva profesionálne sformovať a založiť si tradíciu, keď ju a tri generácie jej predstaviteľov teoreticky, morálne a v mnohých prípadoch aj fyzicky zomlela totalitná moc stalinského socializmu.

Špecifickosť tohto systému moci vo vzťahu k vedeckej tvorbe bola pritom paradoxná: nominálne bol celý spoločenský poriadok postavený na vede, politický systém prvý raz v našich dejinách programovo vybudoval vedy do maximalizovaných inštitucionálnych rozmerov, vedeckou tvorbou sa zaštitoval, jej oddaných predstavi-

teľov vyznamenával. Paradox bol však v tom, že sa moc sama stotožnila s vedou, a to prostredníctvom tvorcov, ktorí sa identifikovali s ideologicko-politickou realitou totalitného spoločenského modelu a monolitnej vedy. Tým vlastne moc celý vedecký život znútra uniformovala, manipulovala, strážila a zastrážovala a, najmä po roku 1968, inak zmýšľajúcich trestala a likvidovala. Pozornosť moci vede sa rovnala reglementovaniu, podpora korumpovaniu, podnecovanie k tvorbe potláčaniu myšlienok „vypadávajúcich“ zo systému.

Našťastie boli aj obdobia odmäku moci a našli sa aj vedci, ktorým talent a tvorivá potencia dávali schopnosť myslieť napriek tlaku moci vlastnou hlavou. Chcem preto veriť, že aj z tohto obdobia zostanú diela — v jednej oblasti viacej, v inej menej —, ktoré pretrvávajú dobu svojho vzniku, hoci s jasným znamienkom miery a kvality slobody, v ktorých sa zrodili.

Keď som ako členka Akčného výboru Slovenskej filozofickej spoločnosti, ktorý ste poverili vypracovaním kritickej analýzy a zhodnotením filozofie v období jej odcudzenia svojej podstate a úlohe, rozmýšľala o tom, či sa vzťah filozofie a moci vyčerpá-

pre filozofovanie hľadali oporu nie v politicko-mocenských štruktúrach, ale vo vytvorení celej siete metafilozofických pomocných disciplín (teória filozofickej kultúry, teória intelektuálnej kultúry, didaktika filozofie, detská a mládežnícka filozofia atď.) a pomocných sociálnych inštitútov (profesionalizácia filozofa, filozofické školy, filozofické kluby, kruhy priateľov filozofickej kultúry atď.). Mali by sme už konečne prejsť od pestovania a

šírenia filozofickej kultúry tradičným autodidaktickým zaujatím a sokratovsky odvážne a komenskovsky umne uplatňovať heterodidaktický spôsob pestovania filozofickej a intelektuálnej kultúry slovenského občana a odborníka.

Sú však filozofi na Slovensku dnes pripravení povzniesť sa od servilnosti politickej strane, od bezmocnosti pred politikárčením ku skutočne múdrej službe našej spoločnej slovenskej polis?

Diskusný príspevok E. Várossovej

O FILOZOFII A MOCI

Na prvom zjazde Fóra vedcov a výskumníkov predniesla som 7. decembra 1989 úvahu na tému „Veda a moc“. Moje vystúpenie bolo motivované osobne naliehavým vnútorným tlakom hovoriť pri prvej verejnej príležitosti slobodne a otvorene o zle totalitnej moci a jej praktikách, uplatňovaných na rozvoj vedeckého myslenia a etiku vedeckej práce. Nešlo mi pritom o abstraktnú a všeobecnú analýzu problému. Hovorila som na základe vlastnej skúsenosti a sledovania polstoročného vývinu vedy na Slovensku, ktorá sa pre nepriazeň minulosti stihla ešte sotva profesionálne sformovať a založiť si tradíciu, keď ju a tri generácie jej predstaviteľov teoreticky, morálne a v mnohých prípadoch aj fyzicky zomlela totalitná moc stalinského socializmu.

Špecifickosť tohto systému moci vo vzťahu k vedeckej tvorbe bola pritom paradoxná: nominálne bol celý spoločenský poriadok postavený na vede, politický systém prvý raz v našich dejinách programovo vybudoval vedy do maximalizovaných inštitucionálnych rozmerov, vedeckou tvorbou sa zaštitoval, jej oddaných predstavi-

teľov vyznamenával. Paradox bol však v tom, že sa moc sama stotožnila s vedou, a to prostredníctvom tvorcov, ktorí sa identifikovali s ideologicko-politickou realitou totalitného spoločenského modelu a monolitnej vedy. Tým vlastne moc celý vedecký život znútra uniformovala, manipulovala, strážila a zastrašovala a, najmä po roku 1968, inak zmýšľajúcich trestala a likvidovala. Pozornosť moci vede sa rovnala reglementovaniu, podpora korumpovaniu, podnecovanie k tvorbe potláčaniu myšlienok „vypadávajúcich“ zo systému.

Našťastie boli aj obdobia odmäku moci a našli sa aj vedci, ktorým talent a tvorivá potencia dávali schopnosť myslieť napriek tlaku moci vlastnou hlavou. Chcem preto veriť, že aj z tohto obdobia zostanú diela — v jednej oblasti viacej, v inej menej —, ktoré pretrvávajú dobu svojho vzniku, hoci s jasným znamienkom miery a kvality slobody, v ktorých sa zrodili.

Keď som ako členka Akčného výboru Slovenskej filozofickej spoločnosti, ktorý ste poverili vypracovaním kritickej analýzy a zhodnotením filozofie v období jej odcudzenia svojej podstate a úlohe, rozmýšľala o tom, či sa vzťah filozofie a moci vyčerpá-

va tou istou modalitou, ktorú som naznačila v súvislosti s vedou, prišla som k inému záveru. Zdá sa mi, že spor moci s filozofiou je nielen geneticky starší ako jej spor s vedou, ale že jadro deformácie duchovného života, kultúry a celého vedenia istého sociálneho systému alebo dejinnej etapy leží primárne v deformácii filozofie. Ak študujeme dejiny ideovej tvorby zistíme, že filozofia je ako *pars pro toto* lakmusom úmery a konfigurácie slobody a moci špecificky sa odrážajúcej v každom parciálnom útvere bytia človeka. Vnútorňý, nevyhnutný status filozofie implikuje slobodné myslenie a hľadanie pravdy mnohými a definitívne nepredvídanými cestami; to znamená, že filozofiu nemožno podriaďovať nijakej jednej a nemennej autorite a moci bez toho, aby tento akt nemal represívny dôsledok na ostatné špecifické odvetvia, ktoré sú s ňou — ako strážkyňou schopnosti nekonečnej a neukončenej tvorivej vibrácie ľudského ducha vo vzťahu ku skutočnosti — komplexne spojené. Umŕtvenie či periferizácia filozofie mocenským zásahom nemusí sa síce naoko dotknúť istých stránok vedeckého výskumu, jeho špeciálnej metodológie a techník. Zákonite prispieva však vo vede k zastreňniu filozofickej motivácie, t. j. potreby a možnosti vedy orientovať sa na riešenie toho, čo je na existencii sveta, spoločenskej praxe a osude človeka práve a teraz problémové a problematické a čo sa nikdy nedá nájsť v nijakom hotovom, ukončenom poznaní. Veda, ktorá by bola rozuzlením záhady sveta, dejín, spoločnosti a človeka, je iba ilúzia a mystifikácia.

Marxizmus stalinského obdobia infiltroval absolutizmus moci do Marxovho poňatia filozofie práve tou medzerou, ktorou mladý Marx oslobodzoval filozofiu od špekulatívnej heglowskej mystifikácie inscenovania dejín

absolútnym rozumom filozofie. Išlo o známy pojem aktívnej pretváracej dejinnej praxe. V Marxom proklamovanej praxi filozofia mala byť reflexiou toho, čo je nevyhnutné z hľadiska prehlbovania poznávacích aktivít človeka, bez čoho nemožno dosiahnuť ľudsky zmysluplné dejinné ciele a premeny. No Marxove neskoršie sociologicko-ekonomické pojmy ako dialektika výrobných síl a výrobných vzťahov, boj tried ako zosobnený dynamizmus dejinnej praxe, proletariát ako trieda historicky „povolaná“ zrušiť spoločenské protirečenia a doviesť ľudstvo do šťastného komunizmu atď. navodili postupne v oficiálnom marxizme mocensko-politické a totalitné voluntárne poňatie praxe. Filozofia poklesla v princípe na úroveň ideológie a veda nielen v humanitnej oblasti (sociológia, psychológia, ekonómia, historiografia), ale aj v teoretických zložkách prírodných vied (biológia, fyzika, astronómia) prepadla sterilným apológiám vopred daného alebo kritikám tabuizovaného. Svet ľudských bytostí na pôde ovládanej marxizmom a s ním spojenou mocou sa otvoril namiesto veľkým reformám veľkým dejinným kataklizmám intelektuálno-etického i výrobo-ekonomického charakteru.

Keď dnes účtujeme s týmto štyridsaťročným režimom moci a mystifikácie, chcela by som ešte pripomenúť, že filozofia a moc nemusia byť len vo vzájomnom spore, ale sa vzájomne aj potrebujú a podopierajú. Moc totiž nemožno stotožňovať apriórne s represiou a manipuláciou a filozofia sa nemusí v každom akte služby moci premeniť na jej služku. Už z počiatkov gréckej filozofie napríklad vieme, že vládcovia — predstavení Obce potrebovali filozofiu a filozofov, aby racionálne zdôvodnili poriadok a zákonitú usporiadanosť života spoločnosti, o ktoré chceli oprieť svoju moc.

Filozofi, ako opäť dokazuje už grécka filozofia, Sokrates, Platón, Aristoteles, stoici takúto účasť filozofie na stabilizácii občianskeho života a všeobecnom prospechu obce pokladali za svoju čestnú pozitívnu úlohu. V ich tvorbe, či v Sokratových dialógoch na verejnosti, v uliciach a na námestiach sa povaha moci pertraktuje v podobe „politiky“ ako umenie riadiť verejné veci podľa rozumu, čo znamená tak, aby medzi zákonom, právom, spravodlivosťou a mravnosťou nebol rozdiel. V týchto reláciách sa moc a filozofia nevyučujú, naopak, upresňujú sa hranice a spôsoby, kedy a ako má a musí filozofia poslúchať zákony a obhajovať ich a kedy zákony strácajú rešpekt a treba ich pre všeobecné blaho nahradiť novými.

Poriadok a zákony totiž časom stárnú a idey, ktoré ich odôvodňovali, sa dostávajú do nesúladu s vedomím a potrebami spoločnosti. Vládovia, keď už nemajú nad sebou nijakú vyššiu moc, začínajú sa prezentovať ako zosobnený petrifikovaný zákon, idea a poriadok. Ohrozená moc taktizuje a degenerovaný systém sa udržiava represiou, vulgárnym spolitizovaním všetkých spoločenských a duchovných vzťahov.

V starších obdobiach dejín sa nesúlad moci s vedením končieval individuálnou likvidáciou filozofa, vyhnanstvom, žalárovaním, zrieknutím sa „nebezpečných“ názorov. Sú tu opäť príklady Sokrata, Platóna, Aristotela, Seneku, Vaniniho, Bruna, Serveta a mnohých iných. Prítom moc už vtedy so záľubou používala ako žalobcov alebo svedkov žaloby morálne pochybných priateľov či žiakov súdených, za čo týchto udavačov štedro odmeňovala. A predsa filozofi začínajú znovu a znovu spor s mocou a boj o obnovenie občianskeho poriadku. Sokrates vie, že musí umrieť, no nežiada o milosť. Obhajujúc svoje náhľady proti

žalobcom neobhajuje seba, ale útočí na moc ohrozujúcu česť obce: „Občania aténski, vôbec sa nemienim hájiť vo vlastnom záujme, ale vo vašom, aby ste sa mojím odsúdením neprevinili proti daru od boha vám danému“. Aristoteles o niekoľko rokov neskôr, pri nútenom odchode z Atén prehlásil, že nedá Aténčanom dôvod, aby spáchali nový zločin urážky filozofie.

V novších časoch, ako dokazuje M. Foucault v knihe *Strážiť a trestať*, dochádza čím ďalej tým k väčšiemu rozpätiu oblasti, do ktorej výkon moci zasahuje. Foucault si dokonca myslí, že zrodenie humanitných vied spadá do obdobia zavedenia nových mechanizmov moci, ktorými sa formujú techniky ovládania ľudí nielen politicky nežiadúcich, ale jednoduch kvôli potrebnej spoločenskej kontrole, pracovnému „managementu“, ovládaniu ľudského chovania a konania „masovo a na príkaz“. Podľa toho stratégia moci a vedecké skúmanie človeka sa navzájom podporujú, majú svoju logiku a istý typ racionality, ktoré umožňujú manipulovať ľudí technicky rafinovanými prostriedkami informatiky, sledičstva a brainwashingu.

Foucault si dokonca myslí, že dnes neexistuje rozpor medzi mocou a vedením. Vyslovuje sa skepticky o filozofoch a humanistických intelektuáloch, ktorí sa pokúšajú dokázať svoju identitu tým, že vymedzujú neprekročiteľnosť hranice medzi oblasťou filozofie ako oblasťou pravdy a slobody a oblasťou moci, ktorá je v konečnom dôsledku oblasťou manipulovania. Podľa neho sama veda vyrába „pravdy“ a my sa im podriadujeme, takže vlastne pravda je istou *formou moci*. Pri čítaní niektorých častí Foucaultovej knihy má človek pocit, akoby Orwellov rok „1984“, predstavujúci dokonalú intelektuálnu víziu totalitného systému, mohol byť práve vďaka úspešnému spojeniu vedy a moci jed-

nou z pravdepodobných perspektív ľudstva.

Určite sa vzťahy medzi filozofiou a mocou, a to aj zásluhou vedy, od Sokratových čias značne skomplikovali. Ale dejinná skúsenosť ľudstva ukazuje, že sa filozofia nikdy nevzdala svojho radikalizmu obraňovať antropologickú prirodzenosť slobody a pravdy. Búrila sa dosiaľ vždy, keď sa otriasli ich základy do takej miery, že ohrozili toto vlastné a priori existencie človeka. O tom nás očividne presvedčila aj naša nedávna historická skúška: keď akademická filozofia ochabla vo svojej úlohe hovoriť k človeku, keď veľké systémy stratili váž-

nosť a iniciatívu, obnovili filozofické myslenie ostrakizovaní „filozofi-disidenti“ a s nimi idúca kultúrno-duchovná obec. Oni povedali moci Veto a likvidovali totalitný systém pokojnou pravdou dôrazného slova. Prišli ako noví „sokratíci“ a ukázali, že filozofia môže mať svoj konkrétny a univerzálny ontologický status už v pripravovaní filozofického terénu pre analýzu potrieb obnovy vykoľajeného života, dehonestovaných práv človeka, ale aj novej podoby filozofie. V neposlednej miere iste i pre nové spory s mocou, ktorá sa bude konštituovať a mať naďalej svoje mocensko-utilitárne aspirácie.

STANOVY SLOVENSKEHO FILOZOFICKÉHO ZDRUŽENIA PRI SAV

§ 1

Postavenie, sídlo a pôsobnosť združenia

1. Slovenské filozofické združenie pri Slovenskej akadémii vied (ďalej iba SFZ) je dobrovoľné výberové združenie vedeckých pracovníkov, odborných pracovníkov a učiteľov v oblasti filozofie, príbuzných vedných disciplín a ďalších aktívnych záujemcov o filozofiu bez ohľadu na ich svetonázorovú, politickú, generáciu či národnú príslušnosť.
2. Sídлом SFZ je Bratislava.
3. SFZ pôsobí na území Slovenskej republiky.
4. SFZ vstupuje ako samostatný subjekt do vzťahu k iným organizáciám filozofov v Českej a Slovenskej federatívnej republike a v zahraničí.

§ 2

Poslanie a hlavné úlohy združenia

Poslaním združenia je najmä:

1. Presadzovať slobodu prejavu a tvorby; utvárať predpoklady pre optimálny rozvoj filozofie na Slovensku v kontexte národnej kultúry Slovenskej republiky a Českej a Slovenskej federatívnej republiky.
2. Rozširovať poznatky z oblasti filozofickej tvorby a získavať vedeckých pracovníkov pre aktívnu spoluprácu na rozvoji filozofie na Slovensku.
3. Poskytovať pomoc všetkým školám pri zvyšovaní úrovne vyučovania filozofie a príbuzných vedných disciplín. Zasadzovať sa najmä o rozvoj výučby filozofie na stredných školách.
4. Prispievať k zvyšovaniu odbornej

úrovne svojich členov s osobitným zreteľom na mladých pracovníkov i k všestrannému rozvíjaniu talentov.

5. Propagovať výsledky filozofickej tvorby na Slovensku i v zahraničí.
6. Poskytovať pomoc svojim členom pri vedeckej a odbornej práci.
7. Usporiadávať národné a medzinárodné konferencie, semináre, vedecké sympóziá, prednášky, diskusie a iné vhodné akcie.
8. Spolupracovať s inými vedeckými a kultúrnymi zoskupeniami v Slovenskej republike, v Českej a Slovenskej federatívnej republike i v zahraničí a v prípade potreby s nimi koordinovať svoju činnosť.
9. Rozvíjať vlastnú edičnú a publikačnú činnosť tak, aby sa umožnila najširšia názorová pluralita.
10. Spolupracovať s Filozofickým ústavom SAV pri vydávaní časopisu Filozofia.
11. Zabezpečovať stavovskú ochranu záujmov vedného odboru a brániť profesionálne záujmy a práva členov SFZ.

§ 3

Členstvo v SFZ

1. SFZ má riadnych, mimoriadnych a čestných členov.
2. Riadnym členom SFZ sa môže stať vedecký alebo odborný pracovník v oblasti filozofie, učiteľ filozofie všetkých typov škôl a vedecký či odborný pracovník v príbuzných vedných disciplínach alebo iná osoba s ukončeným vysokoškolským vzdelaním, ktorá má aktívny záujem o filozofiu.
3. Mimoriadnym členom SFZ sa môže stať pracovník, ktorý nespĺňa niektoré predpoklady riadneho člena,

svojou činnosťou sa však zúčastňuje na plnení úloh SFZ. V takých odôvodnených prípadoch môže Výbor SFZ upustiť od podmienky ukončeného vysokoškolského vzdelania.

4. Čestným členom SFZ sa môže stať významný domáci alebo zahraničný pracovník, ktorý sa mimoriadne zaslúžil o rozvoj filozofie alebo o rozvoj činnosti SFZ. Čestné členstvo udeľuje Valné zhromaždenie na návrh Výboru SFZ.
5. Členov prijíma výbor SFZ a potvrdzuje Valné zhromaždenie.
6. Nadobudnutie členstva sa datuje dňom schválenia prihlášky Výborom SFZ. Podmienkou je zaplatenie zápisného a členského príspevku. Výšku členského a zápisného určuje Valné zhromaždenie SFZ.
7. Dokladom o členstve v SFZ je členská legitimácia.

§ 4

Práva a povinnosti členov

1. Člen SFZ má práva:
 - a) voliť a byť volený do všetkých orgánov SFZ;
 - b) podávať návrhy a hlasovať o návrhoch podaných na stretnutiach SFZ;
 - c) byť informovaný o činnosti SFZ a všetkých jej podujatiach, zúčastňovať sa týchto podujatí;
 - d) prednostne získavať časopisy a publikácie, ktoré SFZ vydáva alebo inak zabezpečí;
 - e) používať prostriedky a zariadenia, ktoré má SFZ k dispozícii pre svoju činnosť.
2. Člen SFZ má povinnosť:
 - a) zachovávať ustanovenia stanov, organizačného a rokovacieho poriadku SFZ;
 - b) brániť slobodu prejavu a tvorby;
 - c) aktívne sa podieľať na činnosti SFZ a hájiť jeho záujmy;
 - d) platiť členské príspevky.

§ 5

Zánik členstva

1. Členstvo v SFZ zaniká úmrtím člena, vystúpením člena, vyškrtnutím, vylúčením alebo zrušením čestného členstva.
2. Svoje vystúpenie zo SFZ oznámi člen písomne Výboru SFZ.
3. Riadny alebo mimoriadny člen môže byť vyškrtnutý, ak neplatí členské príspevky za obdobie dlhšie ako dva roky napriek trom upomienkam.
4. Riadny alebo mimoriadny člen môže byť vylúčený z vážneho dôvodu, najmä ak jeho konanie je v rozpore s povinnosťami člena, ktoré sú určené stanovami.
5. O vyškrtnutí, vylúčení alebo o zrušení čestného členstva rozhoduje Valné zhromaždenie SFZ na základe zdôvodneného návrhu Výboru SFZ.

§ 6

Orgány SFZ

1. Vedúcimi orgánmi SFZ pre všetky odvetvia jej činnosti sú:
 - a) Valné zhromaždenie SFZ;
 - b) Výbor SFZ.
2. Kontrolným orgánom SFZ pre hospodársku činnosť je Revízná komisia SFZ.

§ 7

Valné zhromaždenie

1. Valné zhromaždenie je najvyšším orgánom SFZ. Riadne valné zhromaždenie zvoláva Výbor SFZ najmenej raz za dva roky. Mimoriadne valné zhromaždenie zvoláva Výbor SFZ z vlastnej iniciatívy alebo na žiadosť aspoň jednej tretiny riadnych členov, a to najneskôr do jed-

ného mesiaca po predložení prísomnej žiadosti.

2. Do kompetencie Valného zhromaždenia patrí:

- a) schvaľovať, upravovať a meniť Stanovy SFZ;
- b) určovať hlavné smery činnosti SFZ na ďalšie obdobie;
- c) uznávať sa na zásadných hospodárskych opatreniach a určovať výšku členských príspevkov;
- d) s prihladením na celkový počet členov a úlohy SFZ určovať počet členov Výboru SFZ a Revíznej komisie;
- e) tajným hlasovaním voliť predsedu a členov výboru SFZ, členov Revíznej komisie; na návrh Výboru SFZ verejne voliť aj členov Redakčnej rady časopisu Filozofia delegovaných SFZ;
- f) s konečnou platnosťou potvrdzovať členstvo v SFZ a rozhodovať o odvolaniach proti rozhodnutiam Výboru SFZ;
- g) na návrh Výboru SFZ voliť čestných členov;
- h) schvaľovať správy odstupujúceho Výboru SFZ a Revíznej komisie;
- ch) zriaďovať a rušiť pobočky, sekcie a kluby SFZ;
- i) uznávať sa o zrušení SFZ.

3. Valné zhromaždenie je uznášaniaschopné, ak je prítomná aspoň polovica riadnych členov.

4. Valné zhromaždenie riadi predse-da, v prípade jeho neprítomnosti poverený člen Výboru SFZ.

5. Uznesenie sa prijíma, ak zaň hlasovala nadpolovičná väčšina členov SFZ.

6. Mimoriadnemu valnému zhromaždeniu prislúchajú rovnaké práva ako riadnemu valnému zhromaždeniu SFZ.

§ 8

Výbor

1. Výbor je výkonným orgánom Valného zhromaždenia; riadi činnosť SFZ v období medzi valnými zhromaždeniami.
2. Výbor SFZ tvoria okrem predsedu podpredsa, tajomník, hospodár a ďalší členovia výboru. Rokovania výboru majú právo sa zúčastniť aj predsedovia pobočiek, sekcií a klubov SFZ s hlasom poradným.
3. Členovia výboru sú volení na dva roky. Výbor má právo v prípade potreby kooptovať v období medzi valnými zhromaždeniami nových členov. Člen SFZ nemôže byť zvolený do výboru SFZ na viac ako na dve za sebou nasledujúce volebné obdobia.

§ 9

Revízna komisia

1. Revízna komisia, volená valným zhromaždením, zložená z troch členov revíznej komisie uskutočňuje dozor nad hospodárskou činnosťou SFZ.
2. Členovia komisie sa môžu zúčastniť na zasadnutí Výboru SFZ s hlasom poradným.
3. Revízna komisia podáva pravidelné správy o svojej činnosti výboru a Valnému zhromaždeniu SFZ. Bez jej súhlasu nemôže byť prerokovaná účtovná uzávierka, ani prijaté uznesenia o použití prebytkov alebo úhrade straty.

§ 10

Sekretariát

1. Výbor SFZ zriaďuje Sekretariát a určuje jeho rámcovú štruktúru a náplň činnosti.
2. Činnosť sekretariátu kontroluje Výbor a Revízna komisia SFZ.

§ 11

Pobočky, sekcie a kluby

1. Vo významných strediskách (pedagogických, vedeckých, kultúrnych, priemyselných), kde sú k tomu potrebné predpoklady, sa so súhlasom Výboru SFZ môžu zakladať pobočky SFZ. Úlohou pobočiek je organizačne podchytiť členov a plniť úlohy SFZ v okruhu svojej pôsobnosti.
2. Pre lepšiu koordináciu práce môže SFZ vytvárať sekcie, odborné skupiny a kluby, do ktorých sa členovia združujú podľa svojich záujmov a špecializácie. Členstvo v SFZ nie je podmienkou práce v sekcii, odbornej skupine či klube.

§ 12

Hmotné prostriedky na plnenie úloh

1. Hmotné prostriedky na činnosť SFZ tvoria členské príspevky, zápisné, dotácie poskytované Slovenskou akadémiou vied, Ministerstvom školstva SR, inými ustanovitzňami, ako aj dobrovoľné príspevky a príjmy z vlastnej činnosti. Použiť sa môžu výlučne na podporu odbornej činnosti SFZ.

§ 13

Zastupovanie SFZ

1. V mene SFZ rokujú a podpisujú v súlade so Stanovami predseda, pod-

predseda, tajomník a hospodár. Vo veciach hospodársko-finančných sa vyžadujú podpisy hospodára a aspoň jedného člena Výboru SFZ.

2. Výbor SFZ môže splnomocniť svojich jednotlivých členov, prípadne aj iné osoby, aby v rozsahu, ktorý určí, zastupovali SFZ a rokovali v jeho mene.

§ 14

Zánik SFZ

1. SFZ zanikne, ak sa o jeho zániku uznesie Valné zhromaždenie nadpolovičnou väčšinou členov SFZ.
2. Ak SFZ zanikne, prípadne jeho majetok, ktorý zostane po úhrade jeho záväzkov, Slovenskej akadémii vied s podmienkou, že táto ho odovzdá tej dobrovoľnej organizácii, ktorá sa rozhodne prevziať úlohy SFZ alebo ktorá by sa za týmto účelom zriadila.

§ 15

Záverečné ustanovenia

1. SFZ je právnym nástupcom Slovenskej filozofickej spoločnosti, preberá jej práva a majetok.
2. Stanovy nadobúdajú účinnosť dňom registrácie Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky podľa príslušných zákonných predpisov.

UZNESENIA USTANOVUJÚCEHO VALNÉHO ZHROMAŽDENIA SFZ

1. Pracovníci v oblasti filozofie a príbuzných vedných disciplín pôsobiaci v Slovenskej republike, ktorí sa zišli na Ustanovujúcom valnom zhromaždení dňa 4. apríla 1990, sa rozhodli založiť Slovenské filozofické združenie (ďalej iba SFZ).
2. Slovenské filozofické združenie je dobrovoľné výberové združenie vedeckých pracovníkov, odborných pracovníkov a učiteľov v oblasti filozofie, príbuzných vedných disciplín a ďalších aktívnych záujemcov o filozofiu bez ohľadu na ich sve-

tonázorová, politická, generačná či národnú príslušnosť. Jeho hlavným poslaním je presadzovať slobodu prejavu a tvorby, vytvárať predpoklady pre optimálny rozvoj filozofie na Slovensku v kontexte národnej kultúry Slovenskej republiky a Českej a Slovenskej federatívnej republiky. Združenie usiluje o rehabilitáciu filozofie ako významného vedného odboru, o integráciu slovenskej filozofie do slovenského kultúrno-politického života, o rozvíjanie rozmanitých filozofických prúdov, ktoré je nevyhnutné na riešenie zložitého komplexu problémov demokratickej obnovy našej spoločnosti, pre formovanie duchovnej kultúry mladej generácie, pre riešenie globálnych problémov ľudstva.

3. Ustanovujúce valné zhromaždenie schvaľuje:

- a) Stanovy SFZ
- b) Správu o hospodárení od roku 1987
- c) Výbor SFZ v zložení: Novosád (predseda), Kiczková, Várossová, Bober, Cmorej, Kocka, Leško, Mihina, Kollár (hospodár)

- d) Revíziu komisiu v zložení: Vencník, Cíger, Pichler
- e) Členov Redakčnej rady časopisu FILOZOFIA, delegovaných SFZ: Kocka, Novosád, Bober, Martin-ka, Várossová, Černík, Zala
- f) Výšku zápisného do SFZ v hodnote 10,— Kčs
- g) Výšku členského v hodnote 40,— Kčs.

4. Ustanovujúce valné zhromaždenie ukladá:

- a) Výboru SFZ zabezpečiť registráciu SFZ Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky podľa príslušných zákonných predpisov.
- b) Výboru SFZ prejednať všetky iniciatívne návrhy, ktoré odzneli v diskusii; o ich uplatnení podať správu na budúcom VZ.

5. Ustanovujúce valné zhromaždenie konštatuje znepokojujúcu situáciu, ktorá sa utvára vo výučbe filozofie na vysokých a stredných školách. Poveruje Výbor SFZ, aby sa v tejto veci obrátil otvoreným listom na MŠ a aby všetkými prostriedkami intervenoval v prospech riešenia tohto aktuálneho problému.